

centraal museum utrecht 2002

ideaal!wonen

ideaal of massaal? zo woon ik! hoe wonen we morgen?

bijlage oktober 2002

ELLE
WONEN

Puur genieten

From Gerrit Rietveld to Dutch Design
Centraal museum utrecht
21 SEPTEMBER 2002 - 12 JANUARY 2003
Met steun van IKEA

Kom 's kijken naar
nog iemand die goed
en betaalbaar spul maakt.

IDEAL LIVING!

Wist je dat Gerrit Rietveld (1888-1964) al in de jaren '30 naar manieren zocht om meubels te maken die niet duur waren, eenvoudig te produceren en geschikt voor serieproductie? Wij vinden dat dus helemaal geen gek idee. Sterker nog, bij IKEA doen we precies hetzelfde. Maar dan ruim een halve eeuw later.

Uitgever:
Centraal Museum
Postbus 2106
3500 GC Utrecht
030 2 362 362
www.centraalmuseum.nl

Voor overname van foto's is voor zover mogelijk toestemming aan rechthebbenden gevraagd. Degenen die desondanks menen dat dit naar hen toe onvoldoende is gebeurd, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Niets uit deze uitgave mag vereenvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Van werken van beeldend kunstenaars, aangesloten bij een CISAC-organisatie, zijn de publicatierechten geregeld met Beeldrecht te Hoofddorp.
© 2002, c/o Beeldrecht, Hoofddorp

Met dank aan:
Proof Communication, Amsterdam
Bij Den Dom, Utrecht
Vitra Nederland BV

ontwerper anoniem
datering ca. 1975
materiaal spuitgegoten
polypropyleen
uitvoering diverse fabrikanten
over de hele wereld vanaf midden
jaren '80
oplage ca. 700 miljoen
prijs ca. 4.99 euro

ontwerper Gerrit Thomas Rietveld (Utrecht 1888 - Utrecht 1964)
datering ca. 1923
materiaal gelakt multiplex en beukenhout

uitvoering Gerard van de Groenekan (Nederland)
vanaf 1923 tot 1972
oplage 100 à 200 stuks
prijs van ca. 25 tot 1000
Nederlandse gulden

uitvoering Cassina (Italië)
vanaf 1972
oplage ca 5000 stuks
prijs ca. 1560 euro

foto's: Ernst Moritz, omslag en pagina's 8, 9, 16, 17, 30 en 31.
Hans Wilschut, 76 en 77.

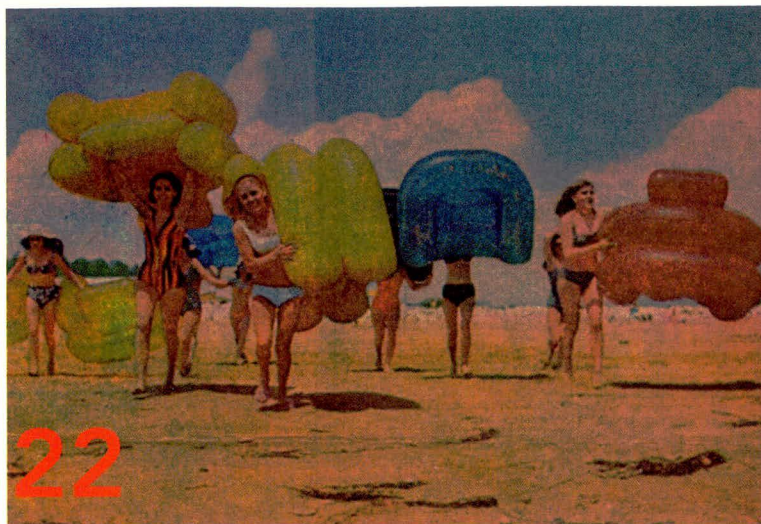
ideaal!wonen is tot stand gekomen mede dankzij:

Gemeente Utrecht

Stimuleringsfonds voor Architectuur

22

Massaal of ideaal?

Gerrit Rietveld wilde ooit meubelen ontwerpen voor de massa, en tegenwoordig adverteert IKEA met de slogan 'democratic design'. Wat is er in de tussentijd gebeurd? De geschiedenis van de vormgeving van onze huisraad. /Ida van Zijl

32

Ik woon zo!

Een huis spiegelt het karakter van de bewoner(s). Hoe woont u zelf? Kies het woonprofiel dat bij u past. /Fotografie Maurice Boyer, Charles van Gelder

48

Het wonderhuis van Smart Alice

Geven we ons over aan de technologie of willen we terug naar de natuur? Smart Alice kiest voor een mix van beide: haar kookplaat werkt op zonne-energie, Aibo is haar robotohond. /Bernardine Walrecht

07 Intro /U en de Utopie
/Sjarel Ex

10 Leidsche Rijn /Eerste Hulp
Bij Inrichting /Ineke Schwarz

14 Familieportretten /Oost
West Thuis Best /Liesbeth
Helmus

15 Column /Eindeloze
Metamorfose /Bas Heijne

18 Poppenhuis /De gedroomde
huishouding /Ileen Montijn

21 Gedicht /Rietveldzit
/Ingmar Heytze

42 Interview met Constant
/Architectuur voor een arbeids-
vrij bestaan /Alex de Vries

56 Fotoserie /Woning van
Edwin Zwakman /Meta Knol

63 Kinderpagina's /Wonen doe
je buiten... /-SYB-

66 Rietveldhuizen in Utrecht
/Licht, lucht, ruimte /Ida van Zijl

68 Doe-het-zelfpagina's
/Een Rietveld om zelf te maken

72 Vergeten talent achter De
Stijl /Herontdekt /Sjarel Ex

75 Bijzondere nalatenschap
/Levenswerk /Renger de Bruin

78 Het Centraal Museum

80 Agenda ideaal!wonen

Foto: Maurice Boyer

U en de Utopie

In dit magazine vindt u een overzicht van alle activiteiten die horen bij **ideaal!wonen**, een programma dat vanaf 21 september 2002 te zien is in en rondom het Centraal Museum. In tentoonstellingen, lezingen en congressen komt aan bod hoe mooi de droom van het ideaal wonen is. Gerrit Rietveld bijvoorbeeld kende als utopie een simpel en innovatief interieur, geschikt en bereikbaar voor iedereen. Zijn bekende uitspraak 'zitten is ook een werkwoord', leidde tot exclusieve stoelen die nu een vermogen waard zijn. Tegelijkertijd zijn, ruim tachtig jaar later, goedkope en eenvoudig te monteren houten meubelen alsnog overal te koop. Andersom kan ook. De ontwerper Piet Zwart emancipeerde met de onvolprezen Bruynzeelkeuken het aanrecht en Bulthaup maakte er weer een luxe-artikel van. In een tentoonstelling die Rietveld en Zwart met Ikea en Des Bouvrie verbindt, is het slagveld te zien tussen droom en realiteit, tussen origineel en massaproduct, oftewel, tussen de utopie en het gebruik daarvan door u!

Een ideale woning is een droom van alle tijden, dus van het Smart Home, het intelligente huis dat zichzelf opruimt en ook de boodschappen voor u doet, is in het Centraal Museum een deel te zien. Petronella de la Court, de echtgenote van een 17e eeuwse schatrijke bierbrouwer, bouwde haar droomhuis in miniatuur. In haar poppenhuis maakten voortreffelijke kunstenaars en ambachtslui zestienhonderd perfecte en exquise gebruiksvoorwerpen en kunstwerken volgens de idealen van die tijd. In de projectkamers van het museum ziet u tentoonstellingen van verzamelaars als de 19e eeuwse familie Martens van Sevenhoven en van de 20e eeuwse kunstenaar Georges Vantongerloo, die toonaangevende ideeën koesterde over het ideale huis. In de nieuwe stad Leidsche Rijn, krijgen bewoners vanuit een opblaasbaar Rietveldpaviljoen interieuradvies aan huis. En in oktober doet het Centraal Museum, naast het Rietveld Schröder Huis (sinds kort Unesco Monument), de deuren open van het 2e Rietveldhuis aan de Erasmuslaan 9.

Er is meer, kom dus kijken naar alle innovaties, snuffjes en snuisterijen die voor u zijn bedacht. Een nieuw droomhuis in de stijl van Droog Design of toch maar in Classic NL? Begin met de renovatie van uw bovenkamer, kom naar het CM!

Sjarel Ex, directeur

Gildeglass

ontwerper Andries Dirk Copier
(Leerdam 1901 – Den Haag 1991)

datering 1930

materiaal glas

uitvoering N.V. Koninklijke

Nederlandsche Glasfabriek

Leerdam (Nederland) machinaal,

vanaf 1958

oplage ruim 100 miljoen

prijs 5.49 euro voor drie stuks

Plastic bekertje

ontwerper anoniem

datering ca. 1965

materiaal vacuümgevormd

polystyreen

uitvoering diverse fabrikanten,
over de hele wereld

oplage biljoenen

prijs ca. 0,02 euro

EHB i

Eerste Hulp Bij Inrichting. Of wat er allemaal kan met een Vinex-huis. Interieuradvies als basis voor een kunstproject: kunstenaarsduo Orgacom, bestaande uit Teike Asselbergs en Elias Tieleman, bereidt zich voor op een samenwerking met de gloednieuwe bewoners van Vinexwijk Leidsche Rijn /Ineke Schwartz

Een groot project doen over ideaal wonen in Utrecht en Nederlands meest ambitieuze nieuwe stadsdeel, dat om de hoek verrijst, links laten liggen - dat zou een enorme gemiste kans zijn. Leidsche Rijn, de Vinex-locatie die aan de westkant van Utrecht gebouwd wordt, krijgt met zijn 30.000 geplande woningen een oppervlakte van een complete nieuwe stad. Duizenden kersverse bewoners zijn hier bezig met hun net opgeleverde nieuwe huis. Een betere aanleiding voor het Centraal Museum om binding te krijgen met een grote potentiële nieuwe doelgroep is nauwelijks denkbaar.

Er moest dus een link komen tussen ideaal wonen en Leidsche Rijn. Een andere wens van het museum was om een project te doen met Orgacom, het kunstenaarsduo dat groepsprocessen en identiteitsvorming bestudeert, en kunst op maat ontwikkelt die het 'groepsportretten' noemt. Beide zaken stonden tot dan toe los van elkaar. Tot de brief van René van Engelenburg op de mat plofte.

Van Engelenburg, zo stond in die brief, een student aan de Amsterdamse Gerrit Rietveld Academie, had als afstudeerproject een Rietveldpaviljoen bedacht. Een perfectie kopie van het glazen paviljoen dat

hoort bij het academiegebouw van architect Gerrit Rietveld, maar dan wat kleiner en van opblaasbaar plastic. Een mobiel paviljoen, dat behoorlijk wat kostte om gerealiseerd te kunnen worden, maar daar had Van Engelenburg iets op bedacht. Het bedrag dat hij voor de uitvoering moest investeren, zou gedekt zijn als hij bij voorbaat al voldoende gebruikers voor zijn paviljoen vond. Of het Centraal Museum interesse had?

De deal was snel gemaakt. Het paviljoen is uitermate geschikt als ideaal wonen-filiaal in Leidsche Rijn. Het staat in een wip en kan snel weer worden afgevoerd. Daarbij kwam de verwijzing naar Rietveld prachtig uit. Behalve een van de speerpunten van het museum is Rietveld een van de voortrekkers op woongebied die in de tentoonstelling aan de orde komen. In de jaren vijftig bouwde hij nota bene zelf woningen voor de nieuwbouwwijken van toen, zoals de Utrechtse wijk Hoograven. Aan Orgacom de opdracht het paviljoen te bemannen en er een project op maat voor te bedenken. Missie: doe iets met binnenhuiscultuur.

Aldus geschiedde. Voor Teike Asselbergs en Elias Tieleman van Orgacom (een samentrekking van organisatie en communicatie) was het een spannende opdracht. Tot nu toe waren hun klanten bedrijven als Randstad en FHV, een school en een ziekenhuis. Op deze schaal - Leidsche Rijn heeft nu ruim 5000 bewoners - hadden zij nog niet gewerkt. Daarom bedacht het duo een stappenplan. De gebruikelijke Orgacom-werkwijze, waarbij de idealen en waarden van de groep worden bestudeerd aan de hand van interviews, heeft daar uiteraard een plaats in. Maar in dit geval, met als werkterrein een massa mensen die ook nog eens niet bewust een groep vormt maar zichzelf beschouwt als individuen, moest meer gebeuren, vond Orgacom. Om ideaal wonen te laten rondzingen in Leidsche Rijn waren meer, en listiger strategieën nodig dan het plaatsen van het paviljoen op een drukbezochte plek als naast de centrale supermarkt.

Interieuradvies shoppen! Allereerst een animerende titel voor het hele project: E.H.B.I., Eerste Hulp Bij Inrichting. Deel van E.H.B.I. is de Ideaal! Wonen-strippenkaart, binnenkort in Leidsche Rijn te koop, waarmee bewoners kunnen shoppen bij Utrechtse interieurarchitecten. Voor de

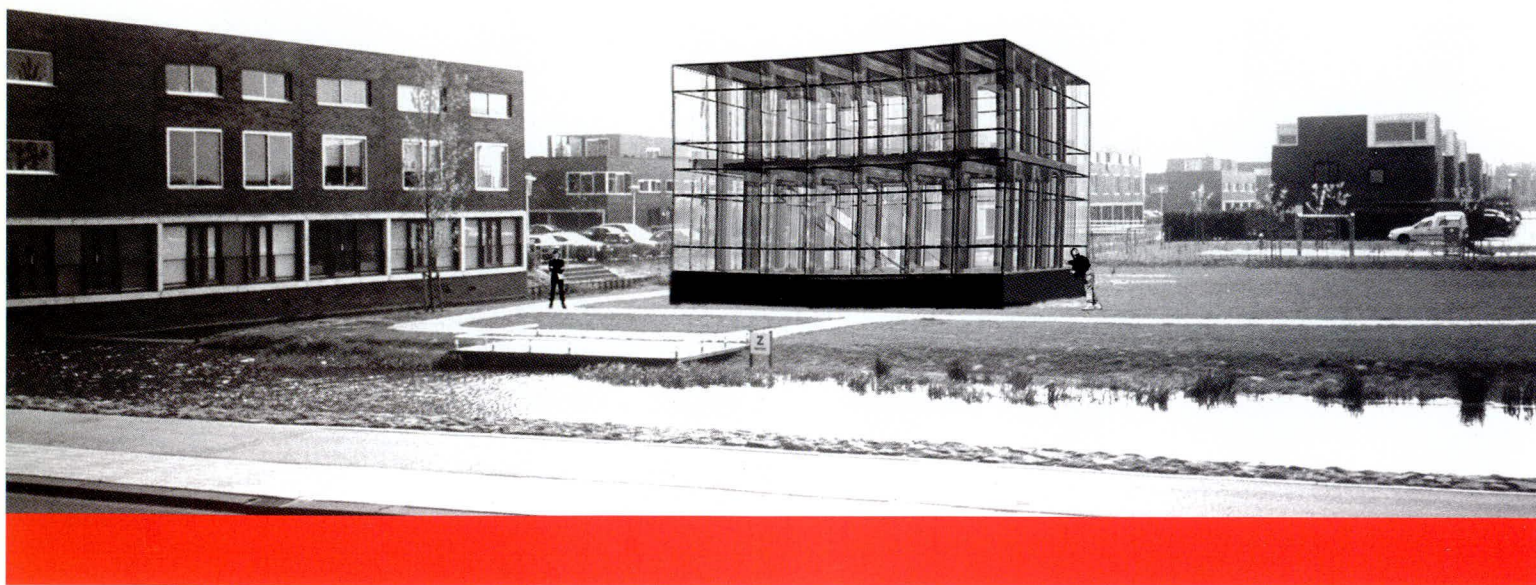
prijs van tien strippen voor de bus krijgen zij tien interieurstrippen van tien minuten elk. In aanmerking nemend dat een eerste interieuradvies zo'n 45 minuten kost, kunnen ze zo twee serieuze adviezen krijgen - of hun licht opsteken bij tien verschillende specialisten.

Strategie twee is de organisatie van een meubelwitbeurs of een Garage Sale van meubels in heel Leidsche Rijn. Behalve een publiciteitsstunt is dat een mooie manier om contacten te leggen in zo'n prille wijk. Net als de introductie van het Noppes-systeem, een georganiseerde manier van burenhulp waarbij men elkaar betaalt met wederzijdse diensten.

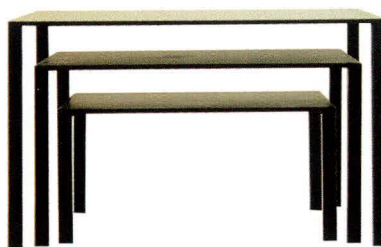
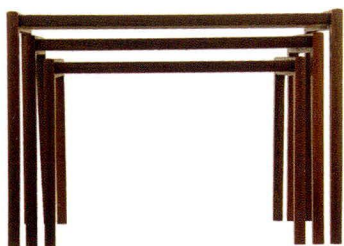
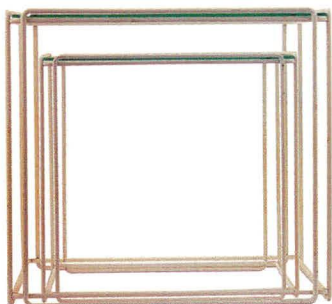
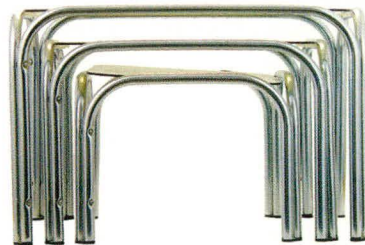
Orgacom analyseert niet alleen graag de vorming van identiteit bij groepen, het duo draagt er graag ook een steentje aan bij als katalysator. Hun tweeëneenhalve week in het Rietveld-paviljoen moet liefst geen incident blijven.

En het uiteindelijke resultaat, het kunstwerk dat ze gaan maken, het 'groepsportret'? Orgacom heeft geen idee. Dat kan ook niet, want ze moeten nog ontdekken welke idealen en waarden de Leidsche-Rijners koesteren, hoe die terugkomen in hun woonomgeving en wat typisch is voor hen als groep. Pas dan kunnen ze aan de slag met voorstellen. Natuurlijk hebben ook Asselbergs en Tieleman vooroordelen over te nette wijken waar geen plaats is voor verval. Maar ze zijn vooral nieuwsgierig of die vooringenomenheden kloppen en wat er echt leeft in een voorgekookte omgeving als deze, waarin alles ontworpen lijkt: de maakbare samenleving, maar dan marktconform gebouwd zonder het idealisme van illustere voorgangers als Rietveld. Hun kunstwerk moet iets worden waarmee de bewoners zich verbonden voelen, iets met betekenis voor hen, maar wat dat is blijkt pas na alle activiteiten en de interviews. Of, zoals Teike Asselbergs het formuleert: 'We maken zo moeilijk mogelijke kunst die toch iedereen accepteert.'

Het project **E.H.B.I.** start op 12 augustus, het moment waarop Orgacom actief wordt in de Utrechtse VINEX-wijk Leidsche Rijn. Het Rietveldpaviljoen wordt een maand later geplaatst, en is te bezoeken van 13 t/m 29 september. Zie voor actuele informatie: www.centraalmuseum.nl. De E.H.B.I. is mede tot stand gekomen dankzij een financiële bijdrage van het kunstproject Beyond/Gemeente Utrecht. Samenstelling: Meta Knol

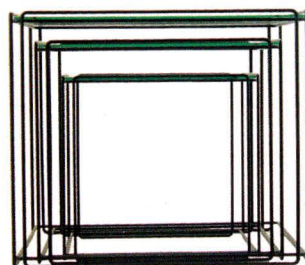
BIJ
ZET
TAFEL

Passage
MARIEKE VAN DIEMEN
2002

CENTRAAL MUSEUM 17 AUGUSTUS - 15 DECEMBER

Het
ideale gezin
in de 18e
eeuw!

Oost West Thuis Best

In het magazine J/M, vakblad voor ouders, is een rubriek opgenomen waarin ouders verslag doen van datgene wat ze hun kroost dagelijks voorzetten. De tekst gaat vergezeld van een fotografisch portret van het gezin tijdens de maaltijd. De tafel is gezellig gedekt en iedereen heeft er zin in. Geen huilende en druilerige kinderen die niets lusten of om een andere reden moeite hebben met eten. Of het nu buiten donker is of licht, vaak branden er kaarsen ter verhoging van de knusse sfeer. Het zich laten portretteren als ideaal gezin met harmonieuze onderlinge verhoudingen is eeuwenoud. Het verschil zit hem in de eigentijdse details. Het achttiende-eeuwse gezin van Johan Frederik van Friesheim bevindt zich binnen noch buiten. Marie Aimie de Rapin de Thoyras zit op een stoel en de hond springt op tegen een krukje, terwijl op de achtergrond de contouren van een grote buitenplaats te zien zijn. Haar hand met daarin een takje bloemen is vervlochten met de zijne. Naast haar staat een schaal met rozen, als symbool van hun beider liefde. Het

kind op haar schoot is Godfried, hun éénjarige zoontje en volgens de mode gekleed in een lang jurkje. Hij heeft een bijstok met een lang, roze lint in zijn hand. Het meest in het oog springend en zo helemaal niet van onze tijd is de zwarte knecht die het beeld uitloopt. Niet alleen zijn huidskleur, tulband en oorhanger benadrukken zijn on-Hollandse uiterlijk. Het is ook de halsband (let op de hond) die hem typeert als niet behorend bij het gezin. Maar let wel: het is een slaaf om trots op te zijn, een mooie, donkere knaap als statussymbool om mee voor de dag te komen. Op portretten vaak afgebeeld als bijwerk (dus niet echt bestaand), maar in dit voorbeeld uit de pruijkentijd vast een geliefde bediende van het huis. /Liesbeth Helmus

De tentoonstelling **Familieportretten** uit de verzameling van het Centraal Museum is van 23 november 2002 t/m februari 2003 te zien in projectkamer 1. Samenstelling: Liesbeth Helmus.

Eindeloze Metamorfose Eindeloze Metamorfose Eindeloze Metamorfose

/Bas Heijne

Raadselachtig en fascinerend: vraag een kind een huis te tekenen en nog altijd zet hij er een punt dak op. Hijzelf woont waarschijnlijk in een flat of een postmoderne fantasiewoning, of gewoon in een randstedelijk woonblok, maar dat heeft geen invloed op zijn idee van een huis, dat gevat is in een eenvoudig en onveranderlijk sjabloon. Punttaken bestaan nog steeds in Nederland, maar anders dan voorheen zijn ze nu eerder uitzondering dan regel, en je zou verwachten dat zich in het collectieve bewustzijn inmiddels een aangepast beeld van een huis gevormd zou hebben. Of dat er, zoals op zoveel andere gebieden in onze cultuur, een opwindende versplintering zou hebben plaatsgevonden - iedereen zijn eigen voorstelling van een huis. Maar kennelijk bestaat er een atavistisch idee van een Huis, dat van generatie op generatie wordt doorgegeven en juist zijn zin ontleent aan het feit dat het niet verandert. Wanneer wij het begrip huis moeten verbeelden, tekenen we allemaal min of meer hetzelfde.

Bijna zo eenduidig, denk ik, zal het antwoord luiden wanneer gevraagd wordt waar een huis voor staat. Veiligheid, geborgenheid en beschutting, een vaste plek - dat zijn de woorden die mij te binnen schieten. Een huis verschaft je afzondering van de boze buitenwereld, een veilige haven voor jou en je dierbaren, een huls voor al je persoonlijke gedachten en gevoelens, voor wat vroeger je ziel heette. Natuurlijk is er ook de buitenkant. Naar buiten toe is je huis het visitekaartje van je persoonlijkheid, het weerspiegelt wat je van je leven hebt gemaakt. Wanneer je een eigen huis een statussymbool noemt, moet je dat zo letterlijk mogelijk nemen: de plek waar iemand leeft, zegt niet alleen iets over hemzelf, maar ook over hoe hij zichzelf wenst te zien. Zeg een eigen huis, en je hoort al die connotaties erin doorklinken. Ik woon, dus ik ben.

Net als dat getekende huis met zijn eeuwige punt dak verandert ons idee van een echt huis niet veel in de loop der decennia. Dat huis staat voor een positief ideaal, de vastigheid en verankering die het biedt, gelden in de eerste plaats als benijdenswaardig. Maar net als bij dat symbolische huis in de kindertekening strookt het ideaal al lang niet meer met de werkelijkheid. Onze cultuur wordt voor een groot deel beheerst door een verlangen naar beweging, naar een voortdurende transformatie, en die verlangens staan haaks op de traditionele behoeften waarmee het idee van je eigen huis omkleed is. Verankering wordt allang niet meer als alleen maar positief ervaren. Wie stilstaat, roest vast. De moderne mens is, in de woorden van de Amerikaanse cultuurfilosoof Richard Sennett, 'flexibel' geworden, vrij inzetbaar op verschil-

lende arbeidsmarkten, wendbaar in alle opzichten. Hij heeft meer dan één leven. Hij heeft de hele wereld tot zijn beschikking, per vliegtuig of vanachter zijn laptop. Geluk wordt ons voorgespiegeld als een voortdurende staat van verandering, van onze bezittingen, van onze omgeving, van ons lichaam en van onze eigen persoonlijkheid. Een gelukkig leven is een zwevend leven.

Dat levert een vreemde gespletenheid op en nergens zie je dat zo scherp als in de manier waarop we met onze woningen omgaan. Woningcorporaties, van oudsher juist het symbool van vastigheid voor mensen met een onzeker bestaan, ontwikkelen een filosofie waarin zij hun eigen woningenbestand steeds meer gaan zien als een soort hotel; tijdelijk onderdak voor dynamische huurders, voorzien van snel gemak en comfort. De Nederlandse televisie, zoals vooral de commerciële zenders laten zien, is vergeven van woonprogramma's, waarin zowel de behoefte aan geborgenheid als aan constante verandering gevierd wordt. Populair is vooral de totale omwenteling, de ongeziene metamorfose van het interieur. Een jong koppel komt thuis in hun zuurverdiende rijtjeswoning en treft alles anders aan: met behulp van een binnenhuisarchitect en een paar modieuze smaakmakers is hun wat mottige huisraad vervangen door een sluitend concept van een gelukkig huiselijk bestaan. Alles is nieuw en bij de tijd, alles glanst en maakt zich op voor de foto in het woontijdschrift. Het dolgelukkige koppel kijkt een beetje beduusd, en ook een beetje ongemakkelijk: schieten ze zelf niet hopeloos tekort ten opzichte van hun nieuwe interieur? Hoe kunnen ze hun nieuwe leefomgeving ooit evenaren in eigentijdsheid en stijl? Maar het is ook wat ze willen: opgetild worden naar een hoger plan door hun eigen woning.

Op die formule van de plotselinge verandering wordt in woonprogramma's eindeloos gevarieerd. Een vrouw verrast haar man, met dank aan Jan des Bouvrie, burens mogen elkaars huis herinrichten, binnenkort zullen er vast en zeker complete woningen op televisie geruild worden. Er komt geen einde aan. Want tegenwoordig willen we ons in onszelf vinden en tegelijkertijd ons in onszelf verliezen, keer op keer. Die hopeloos tegengestelde verlangens zijn nu tot in onze huiskamers doorgedrongen. Op onze vaste stek streven we een voortdurende metamorfose na. We willen ons eigen huis maken, net als onze voorouders, maar we willen ook dat onze huizen óns maken. Vormgevers en de binnenhuisarchitecten waken over onze permanente onrust.

foto's /Wonen met Jan/Metamorfose

Hemalamp

ontwerper anoniem

datering jaren '70

materiaal gelakt plaatstaal

uitvoering Hema

oplage en prijs onbekend

Tafellamp 'ME1'

ontwerper Wilhelm Wagenfeld
(Bremen 1900 – Stuttgart 1990)

datering 1923-24

materiaal glas, vernikkeld
messing en staal

uitvoering Bauhaus

Metallwerkstatt (Duitsland)

van 1924 tot 1928, Schwintzer &

Gräff van 1928 tot 1930,

Architekturbedarf van 1930 tot

ca. 1932

oplage enkele honderden stuks

prijs van 22 tot 64 Rijksmark

uitvoering Tecnolumen

(Duitsland) vanaf 1980

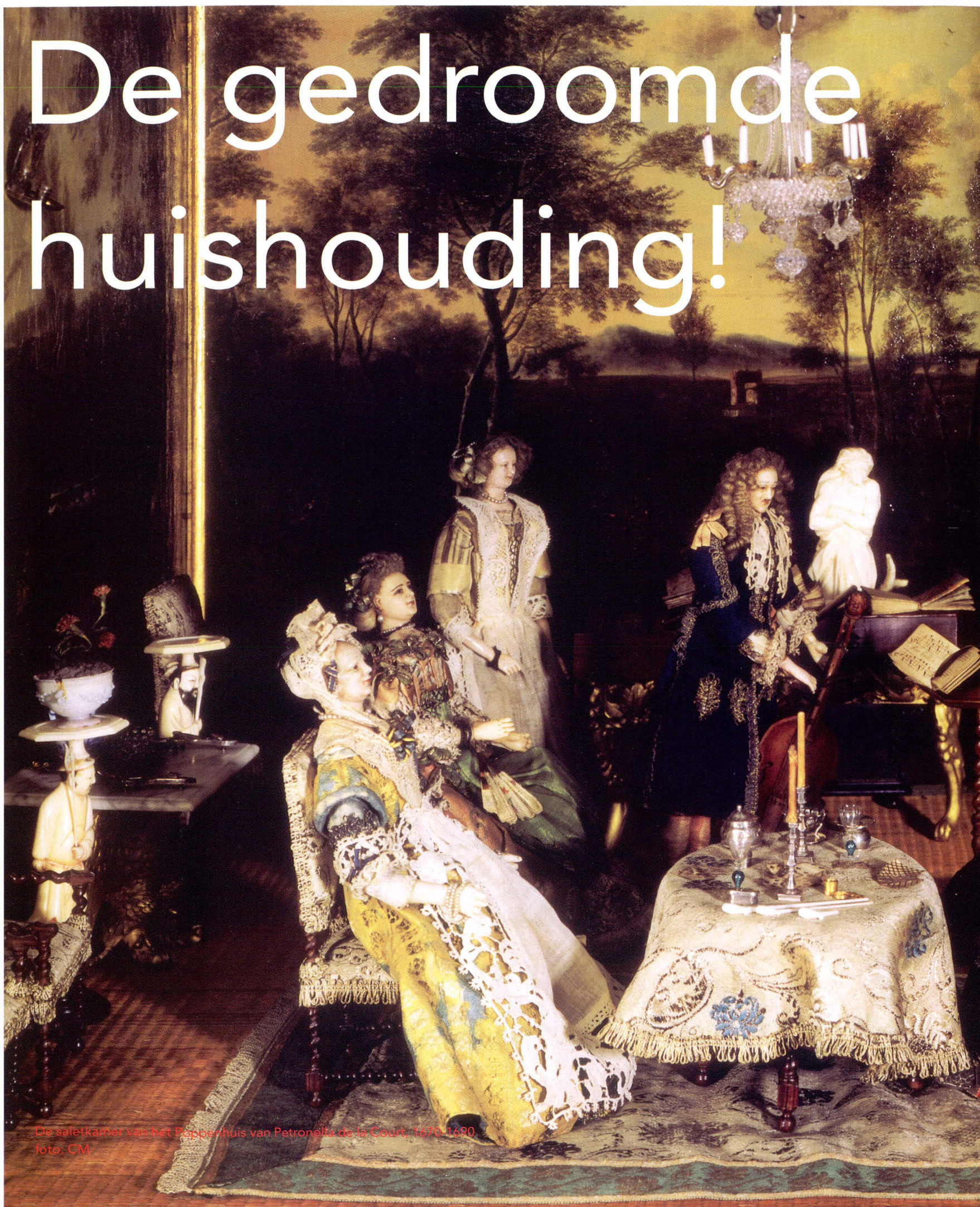
oplage honderdduizenden

prijs 420 euro

De gedroomde huishouding!

De slaetskamer van het Poppenhuis van Petronella de la Court, 1670-1690
foto: CM

Hoeveel speellust een poppenhuis ook opwekt, daarvoor was het oorspronkelijk niet bedoeld: het diende vooral als pronkstuk, en om de welvaart en de goede smaak van de eigenaresse te tonen. In deze deftige modelwoning lijkt alles levensecht - zelfs de kleinste details. /Ileen Montijn

Je moet wel een groot huis hebben voor een poppenhuis als dat van Petronella de la Court. Het is meer dan twee meter hoog en 1,82 meter breed: zo'n kast zie je niet over het hoofd.

Dat was dan ook precies de bedoeling, ruim driehonderd jaar geleden. Dit poppenhuis met zijn elf kamers bewoond door achtentwintig grote en kleine poppen was een pronkstuk, een bezienswaardigheid. De eigenaresse had de beste meubelmakers, de beroemdste schilders, voortreffelijke zilversmeden en andere specialisten opdracht gegeven om eraan mee te werken. Geen bezoeker kwam in haar huis of hij moest het zien. Er waren zelfs buitenlandse reizigers die gehoord hadden van deze en andere 'poppenkasten' in de stad, en beleefd vroegen of zij even mochten komen kijken. Petronella de la Court, die met haar man en vier kinderen (en minstens evenveel personeel) in een Amsterdams grachtenhuis woonde, verzamelde al kunst. Tegen 1670, zij was toen tussen de veertig en de vijftig, begon zij met het samenstellen van deze bijzondere kunstkast, ingedeeld als een voornaam woonhuis. Zij vulde hem met vele honderden voorwerpjes in miniatuur, van het zilveren harkje in de tuin tot de luxeuze, met zijde beklede kakstoel in de kinderkamer. Haar idee werd al gauw nagevolgd door twee dames -van wie er één haar nicht was- die toevallig allebei ook Petronella heetten: Petronella Dunois en Petronella Oortman. Hun poppenhuizen staan nu in het Rijksmuseum in Amsterdam.

Onweerstaanbaar! 'Kijk nou toch, ze heeft zelfs een onderbroek en kousen aan!' – 'Och, wat een schattige kannetjes...' – 'En die bak met mosselschelpen!' – 'Die boekjes!' Zo moeten driehonderd jaar geleden Petronella's gasten vertederd hebben uitgeroepen, en zo roepen museumbezoekers nog steeds als zij, gewapend met het zaklantaarntje dat er bij hangt, binnenkijken in het grote poppenhuis.

Voorwerpen in miniatuur blijven altijd onweerstaanbaar, en helemaal als zij samen een complete huishouding vormen. Petronella zelf en sommige bevoorrechte bezoekers mochten er natuurlijk ook aan komen. Zij konden kastjes openmaken en in laatjes kijken, een pop in

een andere stoel zetten, een mini-lepeltje uit het mini-lepelrekje halen. Zo'n kostbaar poppenhuis was dan wel niet bedoeld als kinderspeelgoed, maar volwassenen worden er wel degelijk door tot spelen verleid.

Gouden Eeuw! Tegelijk zat er ook een diepere betekenis achter. Een goed bestierde en propere huishouding was in de Gouden Eeuw een belangrijk teken van respectabiliteit. Netheid binnenshuis was de basis voor de orde die ook buiten, in de samenleving, behoorde te heersen; en dat alles weerspiegelde de orde die Onze Lieve Heer in de Schepping had aangebracht. Een goede huisvrouw was geen onbetekenend persoon, maar iemand die met wijsheid en vooruitziende blik een bedrijf leidde. De armen konden van zo'n functie niet eens dromen. Arme vrouwen moesten zelf buitenshuis werken, bijvoorbeeld als wasvrouw of min. Hun vooruitziende blik reikte hooguit tot het eten van morgen.

Het poppenhuis was een voorbeeld van 'ideaal wonen', een gedroomde huishouding waar alles klopte, waar niet werd gemorst, geschreeuwd of gestruikeld. Geen alledaagse gebeurtenissen verstoorden de volmaakte, deftige rust die hier heerste (hoewel er bij het 'spelen' misschien wel eens een ragfijn drinkglasje of bordje zal zijn gesneuveld). Eén keer is er iets ergs gebeurd: in 1831 drongen dieven het huis binnen waar het poppenhuis toen stond, bij mevrouw Pipersberg in Vught, en stalen bijna al het zilverwerk. Het is daarna zo goed en zo kwaad als het ging weer aangevuld.

Voor moderne onderzoekers is het poppenhuis om andere redenen een gedroomd geheel. Nergens anders zijn zoveel dingen bewaard gebleven die het dagelijks leven in die tijd illustreren, die tonen hoe de rijken tegen 1700 hun kamers inrichtten, schoonmaakten, hoe zij huis hielden. Het poppenhuis zit vol uitgestorven voorwerpen, fossielen van het leven van toen. Er valt veel uit te leren, als we ze tenminste begrijpen.

Dat valt niet altijd mee, want waartoe dient bijvoorbeeld die stok bij het bed? En die hoge mand met dat bolle bovenstuk? De antwoorden op zulke vragen heeft Jet Pijzel-Dommisse, de poppenhuisspecialiste onder de Nederlandse kunsthistorici die een standaardwerk schreef over Het Hollandse pronkpoppenhuis. Een beddenstok dient om de lakens en dekens 's nachts vast te zetten, tegen het wegglijden. Een vuurmand bevat een bakje kolen die warmte afgeven zodat een lap of luier die je er overheen legt, kan drogen. (Wat zouden zeventiende-eeuwers zeggen als zij in een van onze huizen een wekkerradio zagen, of een wasdroger?)

Zijden hemelbed! De smaak van welgestelde laat-zeventiende-eeuwers is goed af te lezen aan de 'saletkamer', links midden in het poppenhuis. Dit was de belangrijkste ontvangstruimte: er bevindt zich dan ook een chic gezelschap van dames en heren, deels kaartspelend, deels musicerend. Aan de wanden hangen geen schilderijen, zij zijn als geheel bespannen met doek waarop een fraai, heuvelachtig landschap is geschilderd. Dat was in die tijd de nieuwste mode – en dan zijn deze ook nog geschilderd door de bekende schilder De Moucheron.

Een andere kamer die bijzonder is ingericht is de slaapkamer (midden boven), waar de zijden bekleding van het hemelbed, de stoelen, de tafel en de muren fraai op elkaar zijn afgestemd. Het idee om verschillende meubels bij elkaar passend te maken, dat nog steeds geliefd is in Nederlandse interieurs, werd in de tijd van Petronella de la Court voor het eerst toegepast. Ondanks al die dure pracht kijken veel moderne mensen die voor het poppenhuis staan, het liefst naar de veel minder weelderig ingerichte dienstruimten. De keuken (linksonder), maar ook de kleierzolder (rechtsboven) met de stokken waaraan was werd opgehangen, en de provisiekamer (linksboven) waarachter de meidenkamer is verstopt. Dat de ogen van éenentwintigste-eeuwers juist door deze kamers worden aangezogen kan aan hun nostalgische huishoudelijkheid liggen. Maar waarschijnlijk is het ook omdat zij er zoveel 'moderner' uitzien, strak, functioneel zelfs. De meer representatieve ruimten van het poppenhuis zijn naar hedendaagse begrippen verstikkend vol.

Het meeste plezier beleef je er aan als je je blik naar binnen laat trek-

ken door al die voorwerpen en gewoon kijkt, kijkt, kijkt. Naar de bakjes minuscule geconfijte vruchtjes op de tafel in de kraamkamer (midden onder), de barnstenen tafel in de kunstkamer (rechts midden), de geschilderde vogels op de schutting in de tuin... en je dan voor te stellen dat dit alles tot leven komt, 's nachts, als het museum dicht is. Dan klinkt er muziek in de saletkamer, en de geur van wafels stijgt op uit de keuken. De wasmeiden op de kleierzolder voeren een kwetterend gesprek. De min in de kraamkamer geeft eindelijk de baby de borst, en in de marmeren gang (midden) vraagt de kleuter met het tuigje of zij straks weer naar de eendjes mag gaan kijken. De heer in het kantoortje erboven steekt een van zijn vele pijpen op, alvorens te beginnen aan de volgende brief. Maar dan slaat de klok van één uur, en alles verzinkt weer in de Doornroosjesslaap van de ideale poppenhuishouding.

Het poppenhuis van Petronella de La Court is permanent te zien in het Centraal Museum.

Rietveldzit

Ken je het gevoel dat je gaat zitten
op een stoel die er niet staat,

de sensatie dat iets plotseling niet is
waar je het zonder twijfel had verwacht,
een onzichtbare duw van voren.

Verbaasde berichten naar alle spieren:
Mayday! Mayday! We zweven! We vallen!
Uitklapreflex van beide armen.

Daarom zit de Rietveldstoel zoals hij zit,
zo laag en blauw en rood en goed,

als om er op te wijzen dat men af en toe
eens moet gaan zitten op een stoel
die er niet staat.

Ingmar Heytze, 1 juli 2002

Massaal

Opblaasstoelen. Foto: reproductie uit dagblad **Il Giorno**

In het begin van de vorige eeuw
heerste de gedachte dat het
eenvoudig was het leven van de
gewone man te verheffen tot een
blijvende staat van welvaart en
voorspoed. Alles stond of viel,
zo geloofde ook Gerrit Rietveld,
met goede vormgeving. /Ida van Zijl

of ideaal ?

Wij zijn een huiselijk volk. Wij brengen onze vrije tijd niet door in het café of in een restaurant, laat staan op straat. Een theehuis met Turkse mannen of een groepje Marokkaanse vrouwen dat op een zwoele zomeravond in het park zit te kletsen, is nieuw in het straatbeeld. Zelfs op de camping concurreert de stacaravan met de huiskamer.

Aan hun eerste en tweede huis besteden Nederlanders steeds meer geld en tijd. Anno 2002 is wonen een nationale sport geworden. Woonbladen worden gretig gelezen, woonprogramma's door miljoenen mensen bekeken en de meubelboulevard is een geliefd doel voor het zondagse gezinsuitje.

Deze ontwikkeling heeft zich in minder dan twee generaties voltrokken. We zijn vrijwel vergeten dat een eigen huis veertig jaar geleden voor velen een onbereikbaar ideaal was. Nog minder beseffen we dat de woningnood in het grootste deel van de 20e eeuw de agenda van architecten, ontwerpers en beleidsmakers heeft bepaald en de inrichting van de woning onderwerp van heftige ideologische debatten is geweest. Idealistische pogingen om het woongedrag van mensen te beïnvloeden, en een onverwoestbaar geloof in de zegeningen van de industriële revolutie stonden aan de wieg van de 20ste-eeuwse vormgeving. Het experiment was heilig: nieuwe materialen, nieuwe technieken en vooral nieuwe vormen zouden het heil der mensheid dichterbij brengen. Het ambacht raakte in diskrediet en daarvoor in de plaats kwamen de ontwerper en de fabrikant.

Radicaal wonen! In 1958 richtte de architect Gerrit Rietveld op de wereldtentoonstelling in Brussel een flat in met 'Dutch design'. Gerenommeerde bedrijven als Auping, Artifort, Brabantia, Gispén en Pastoe toonden hun producten en Rietveld zelf had speciaal voor de gelegenheid enkele meubelen ontworpen. Het totale oppervlak van 81m² was verdeeld in een halletje, een natte cel met keuken, wc en badkamer, twee slaapkamers en een royale woonkamer met een zithoek, een eettafel met stoelen en een bureau. Rietveld noemde zijn ontwerp 'de radicale flat' en wilde met de inrichting laten zien hoe essentieel industriële vormgeving voor een moderne en comfortabele leefomgeving is.

Waarom was dit interieur bijzonder? We moeten veertig jaar terug in de tijd om ons daar een voorstelling van te kunnen maken. Het is 1918. De Eerste Wereldoorlog heeft enorme verwoestingen aangericht en een ongekend aantal slachtoffers geëist. In Rusland zijn de Tsaren verjaagd door de bolsjewieken. Een nieuwe tijd lijkt te zijn aangebroken. Een tijd waarin de sociale verhoudingen ingrijpend zullen veranderen en een bevrijde mens zal opstaan. Veel kunstenaars willen met hun werk bijdra-

gen aan de totstandkoming van de nieuwe maatschappij. Ook Rietveld voelt zich aangesproken door dit utopische ideaal. Hij maakt in dat jaar een stoel die wereldberoemd zou worden: de roodblauwe leunstoel. Twee dingen in het ontwerp zijn voor hem belangrijk. De stoel mocht geen massa en volume hebben. 't Liefst wil hij een vorm die de ruimte onaangetast lijkt te laten. In de tweede plaats moest het ding goedkoop machinaal te vervaardigen zijn. Daarom gebruikt hij simpele, ongeschilde latjes en planken.

Avant-garde! Deze uitgangspunten van Rietveld vormen in een notendop het programma van de 20e eeuwse avant-garde. Architecten en ontwerpers streven naar ruimte en licht in hun ontwerpen, naar transparantie en eenvoud. Kostbare materialen zijn uit den boze, het ideaal moet voor iedereen bereikbaar zijn. De industriële revolutie die tot dan toe alleen maar onderdrukking en uitbuiting voor het proletariaat had gebracht, zou een zegen worden en door de massaproductie in ieders behoeften gaan voorzien.

Rietvelds ontwerpen worden door Theo van Doesburg, een van de oprichters van De Stijl, met groot enthousiasme ontvangen en raken dankzij het gelijknamige tijdschrift vrij snel internationaal bekend. Via Marcel Breuer, als docent verbonden aan het Bauhaus, hebben zij grote invloed op deze Duitse beeldende kunst en kunstnijverheidsopleiding. Het traditionele ambachtelijk georiënteerde lesprogramma transformeert in een opleiding voor industriële vormgeving. De omslag is grotendeels te danken aan de fanatieke campagne die Van Doesburg tegen het Bauhaus voert, nadat hij als docent is geweigerd en manifesteert zich onder andere in het gebruik van glas en staal voor huishoudelijke voorwerpen. Het stalen buismeubel wordt het symbool van de moderne tijd. De Duitse firma Thonet, groot geworden door de productie van meubelen in gebogen hout, ziet toekomst in het stalen buismeubel. De beroemde caféstoel nr. 14, gemaakt van gebogen hout, krijgt gezelschap van de achterpootloze rechte stoel van Marcel Breuer. Het idee is door Breuer afgekeken van de Nederlander Mart Stam. Thonet voert jarenlang een juridische strijd over het patent, waarbij niet de vorm, maar de technische vernieuwing centraal staat. Uiteindelijk wordt de vraag over het auteurschap in het voordeel van Mart Stam beslecht.

Plagiaat! Het plagiëren van ontwerpen is de minder fraaie keerzijde van de industriële productie. Architecten en ontwerpers zijn gefascineerd door de nieuwe technische mogelijkheden en leveren een onuitputtelijk aanbod van meer en minder originele varianten. Wanneer de technische

De tijd dat Rietveld op een achternamiddag een revolutionaire stoel in elkaar zette, is definitief voorbij

Het ambacht raakte in diskrediet
en daarvoor in de plaats kwamen
de ontwerper en de fabrikant

kennis algemeen bekend wordt gaan tientallen bedrijfjes over op het vervaardigen van stalen buismeubelen. In Nederland wordt de firma Gispén de onbetwiste marktleider. Het democratische ideaal achter het industrieel geproduceerde meubel is in dit proces verwaterd, en maakt plaats voor een verheerlijking van de machine-esthetiek. De chaise longue van Le Corbusier en de Barcelona-stoel van Mies van der Rohe zijn ontwerpen voor de nieuwe rijken. Subtiële verhoudingen, harmonieuze transparante vormen en luxe materiaalgebruik maken het buismeubel tot een waardige industriële opvolger van het superieure ambachtelijke meubel uit voorgaande eeuwen.

Frankfurt! Eén stad in Duitsland werpt zich op als hoeder van het revolutionaire erfgoed. In Frankfurt wordt, vanaf 1925 onder leiding van Ernst May, een ambitieus volkswoningbouwprogramma gerealiseerd. 'Vormgeven aan de toekomst' luidt het motto van zijn programma en ook de inrichting van de woning wordt tot het werkterrein gerekend. Ferdinand Kramer ontwerpt een serie gestandaardiseerde houten meubelen, die in hun maatvoering rekening houden met de afmetingen van de volkswoningen. De 'Frankfurter' keuken, een ontwerp van Grete Schütte-Lihotsky, is gebaseerd op een strikt functionalistische analyse, opdat de huisvrouw zo efficiënt mogelijk haar werk kan doen. Aan al deze experimenten maakt de opkomst van het nationaal-socialisme een voorlopig einde. Een deel van de Duitse avant-gardekunstenaars vlucht naar het communistische Rusland. Anderen komen na omzwervingen in Europa uiteindelijk in de Verenigde Staten terecht. Mies van der Rohe, Ferdinand Kramer en Marcel Breuer maken het modernisme vanuit hun nieuwe vaderland tot de dominante internationale stijl van de 20e eeuw.

Scandinavië! Na Duitsland heeft Scandinavië een onuitwisbaar stempel gezet op het 20ste-eeuwse design. Een sleutelrol is weggelegd voor de Fin Alvar Aalto. Rond 1930 zet hij een beslissende stap, door voor de inrichting van een sanatorium een stoel van gebogen berkenhout te ontwerpen. Aanvankelijk wil hij de Wassilystoel van Marcel Breuer nemen, maar de gedachte dat een stalen meubel psychologisch te hard is voor een omgeving van zieke mensen weerhoudt hem daarvan. Voor het eerst telt een zacht emotioneel argument mee in een functionalistische afweging. Het resultaat is een organische vorm die voortvloeit uit het gebruik van natuurlijke, inheemse materialen. Vooral aan de laatste keuze dankt het Scandinavische design zijn imago en populariteit in de rest van de wereld.

Amerika! Ook hier geldt dat de internationale doorbraak van het gebogen hout vooral te danken is aan het enthousiaste onthaal in de Verenigde Staten. Het duo dat bij uitstek al deze Europese invloeden weet te verwerken in superieure industriële ontwerpen, is het echtpaar Charles en Ray Eames. Zij delen met hun Europese collega's de opvatting dat design een middel is om de maatschappij te veranderen. Maar in de Amerikaanse samenleving is dit ideaal veel meer een gemeenschappelijke opgave van ontwerpers, ondernemers en politici. De start van hun carrière als industriële ontwerpers ligt in de Tweede Wereldoorlog. Voor de oorlogsindustrie werken Charles en Ray mee aan experimenten met gebogen hout, met name voor de vliegtuigbouw - al is hun beenspalk het meest bekend geworden. Charles en Ray Eames proberen na de oorlog een andere toepassing te vinden voor de ontwikkelde hoogwaardige technologie en ontwerpen een serie stoelen van gebogen hout. Ook in andere materialen zijn ze geïnteresseerd. Dankzij hun verdiensten op dit terrein hebben zij toegang tot de industriële wereld en kunnen we staaldraad, gebogen hout, kunststof en schuimrubber aan het repertoire van materialen voor het interieur toevoegen. Inspiratiebronnen haalt het echtpaar overal vandaan en in het atelier werken kunstenaars en ontwerpers uit de hele wereld. De transparantie van het vooroorlogse buismeubel wordt behouden in de dunne spichtige stalen onderstellen van stoelen en tafels. De organische vorm van het Scandinavische design vertalen ze in kunststof, gestoffeerd schuimrubber en gebogen hout. Uit de combinatie van al deze elementen ontstaat 'het moderne meubel'.

Voor een groot deel is dit de verdienste van de fabrikanten die met Charles en Ray Eames in zee gaan. Vaak wordt jarenlang geëxperimenteerd en aan het eerste ontwerp geknutseld, voordat een industrieel product ontstaat. Geduld, vertrouwen en een sterke financiële positie zijn noodzakelijk in de eerste experimentele fase. Daarna zijn een goed distributie- en verkoopapparaat onmisbaar om de grote aantallen af te zetten die deze inspanningen uiteindelijk lonend moeten maken. In de strijd om de consument zijn marketing en publiciteit essentieel, want de concurrent plagieert naar hartelust en schrikt er niet voor terug goedkope kopiën met minimale wijzigingen op de markt te brengen. De tijd dat Rietveld op een achternamiddag een revolutionaire stoel in elkaar zette, is definitief voorbij.

Massaproductie! In 1958 had men nog weinig oog voor deze schaduwkanten. Het interieur dat Rietveld op de wereldtentoonstelling pre-

De stichting Goed Wonen werd opgeheven: de tijd van 'goede' en 'foute' interieurs was voorbij, al sloop natuurlijk ongemerkt een nieuwe norm binnen

Fluitketel 'Lapin' van de HEMA. Foto: CM/Ernst Moritz

Betrokkenheid lijkt het sleutelwoord
van de nieuwe avant-garde

senteerde, hield voor hem nog een belofte voor de toekomst in. Achteraf blijkt 'de radicale flat' meer het eindpunt te zijn van een ontwikkeling, die gericht was op het vervullen van de eerste levensbehoeften. Ook in zijn meest esthetische en luxueuze vorm is het interieur in deze manier van denken toch vooral een ruimte met een functionele rol. De generatie die opgroeide in de anonieme galerijflats en de eentonige buitenwijken van na de oorlog, keek vanuit een heel ander perspectief naar zijn omgeving. Wat aangeprezen werd als ruimte was in hun ogen vooral leegte. De voordelen van de massaproductie wogen niet op tegen de schadelijke effecten van ongebreidelde massaconsumptie, en de uniformiteit van het industrieel geproduceerde meubel bood weinig mogelijkheden voor individuele, persoonlijke expressie.

Vrijheid! In de jaren zestig werd de burgerlijke consumptiemaatschappij doelwit en schietschijf van allerlei vormen van maatschappelijk protest. Deze beweging had ook zijn neerslag op het interieur. De Stichting Goed Wonen die vanaf 1948 de Nederlander had bijgestaan met goed bedoelde, maar enigszins betuttelende adviezen over de inrichting van zijn woning, werd opgeheven. De tijd van 'goede' en 'foute' interieurs was voorbij, al sloop natuurlijk ongemerkt een nieuwe norm binnen.

Een woning bedoeld om in te leven; speels en ongebonden, kleurig en flexibel, afgestemd op het sociale verkeer tussen de bewoners – dat werd het nieuwe ideaal. Het nonconformisme vond een hoogtepunt in de opblaasmeubelen en de zitzak, die het tijdelijke, bewegelijke karakter van een interieur benadrukten. De zitkuil werd het symbool van de sociale functie van een woning. Maatschappelijke betrokkenheid liet zich aflezen uit de vele derde-wereldprodukten in de huiskamer en het gebruik van goedkope, natuurlijke materialen. Het sinaasappelkistje was voor velen het eerste multifunctionele bergmeubel. De vrijheid van de consument vond ook een uitweg in de vele doe-het-zelfwinkels, terwijl in het duurdere segment van de markt de beschikbaarheid van meubelsystemen op maat inspeelde op de behoefte om het interieur aan te passen aan individuele behoeften en omstandigheden.

Door al deze veranderingen was het aanbod in de gemiddelde woonwinkel ingrijpend gewijzigd en het interieur van de meeste woningen grondig vernieuwd. Toch waren deze veranderingen vooral een correctie op de naoorlogse verworvenheden, die gelijke tred hielden met de gestegen welvaart. De grotere individuele vrijheid uitte zich in de behoefte zich enigszins van zijn buurman of buurvrouw te onderschei-

den. Fundamentele kritiek kwam later en werd het best verwoord door de Italiaanse ontwerpers, die zich hadden verenigd in de groep Memphis. Tegenover de 'functionele' gebruikswaarde van een meubel stelden zij het onafhankelijke bestaansrecht van een object. Een stoel was niet alleen een ding om op te zitten, maar ook een voorwerp met een eigen plaats in de geschiedenis van het design, een ding om naar te kijken of van te houden. Sommigen gingen zover dat zij het meubel als een begeesterd, bijna levend wezen behandelden. Sottsass ontwierp in 1981 de kast 'Carlton', die er uit ziet als een totempaal. Ingo Maurer maakte een serie lampen die als kleurige paradijsvogels door het interieur fladderden. De bizarre vormtaal van dit 'postmodernistische' design was oogverblindend. Korte tijd later kon je geen fluitketel of kurkentrekker meer kopen, die niet op de een of andere manier bij de levende have van het huishouden leek te horen. Meestal hadden deze gebruiksvoorwerpen vooral een statusverhogend effect en was de naam van de ontwerper belangrijker dan de vorm of de functie van het object.

Lifestyle! De cyclus van massaproductie en massaconsumptie overleefde de postmodernistische aanslag met gemak. De boodschap was niet doorgedrongen en de uiterlijke vorm begon al snel te vervelen. Toch blijven designers hardnekkig proberen via hun ontwerpen de wereld, al is het maar op kleine schaal, te verbeteren. Het uitgangspunt van de Italiaanse Memphisbeweging is bovendien nog steeds actueel. De persoonlijke relatie tussen de gebruiker en het object is een gegeven waar veel jonge ontwerpers zich op concentreren. Een ding met een sterke emotionele en persoonlijke waarde veroudert niet. De behoefte om een meubel na tien jaar door iets nieuws te vervangen, verdwijnt wanneer het deel uitmaakt van de persoonlijke herinneringen. Tejo Remy wist dit idee perfect gestalte te geven in een kast van oude laatjes. Elk laatje staat voor een persoonlijke associatie. Betrokkenheid lijkt het sleutelwoord van de nieuwe avant-garde. Dit utopische verlangen is even irreal als onvermijdelijk. Zonder idealen zou het design geen vernieuwing kennen, maar om de grote massa van betaalbare consumptiegoederen te voorzien, moet de schoorsteen blijven roken. Ook deze stijl van leven zal in een lifestyle eindigen.

De tentoonstelling **ideaal!wonen** is van 21 september 2002 t/m 12 januari 2003 te zien in de Stallen van het Centraal Museum. Samenstelling: Ida van Zijl, Els Hoek, Meta Knol / Audiovisueel programma: Els Hoek / Vormgeving: Jan van Grunsven.

Ladekast van Tejo Remy, 1991, collectie Centraal Museum. Foto: CM

Zonder idealen zou het design
geen vernieuwing kennen

Chaise Longue 'B306'

ontwerpers Le Corbusier
(La Chaux-deFonds 1887 – Cap
Martin 1965), Pierre Jeanneret
(Genève 1886 – 1967), Charlotte
Perriand (Parijs 1903 – 1999)

datering 1928-29

materiaal verchromd en gelakt
staal, ponyhuid, rubber

uitvoering Thonet (Frankrijk
en Duitsland)
oplage en prijs onbekend

uitvoering Cassina (Italië)
vanaf 1965

oplage ca 70.000 stuks

prijs 2.645 euro

Witte bank Klippan

ontwerper fabrieksontwerp

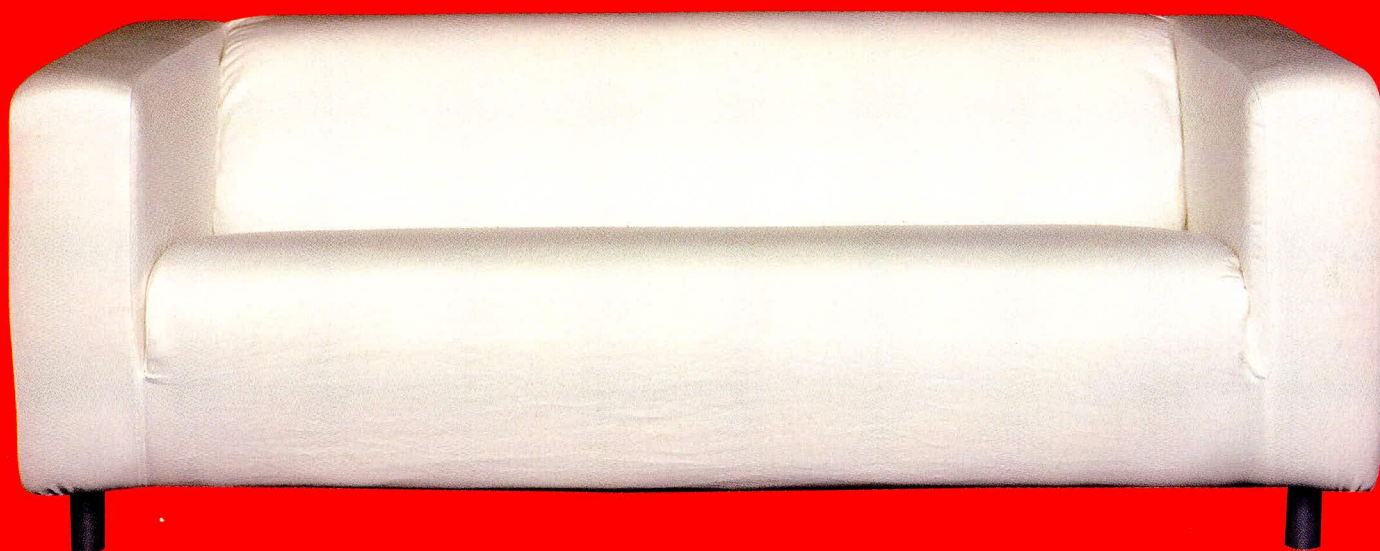
datering 1980

materiaal hout, spaanplaat,
hardboard, gelakt staal, textiel

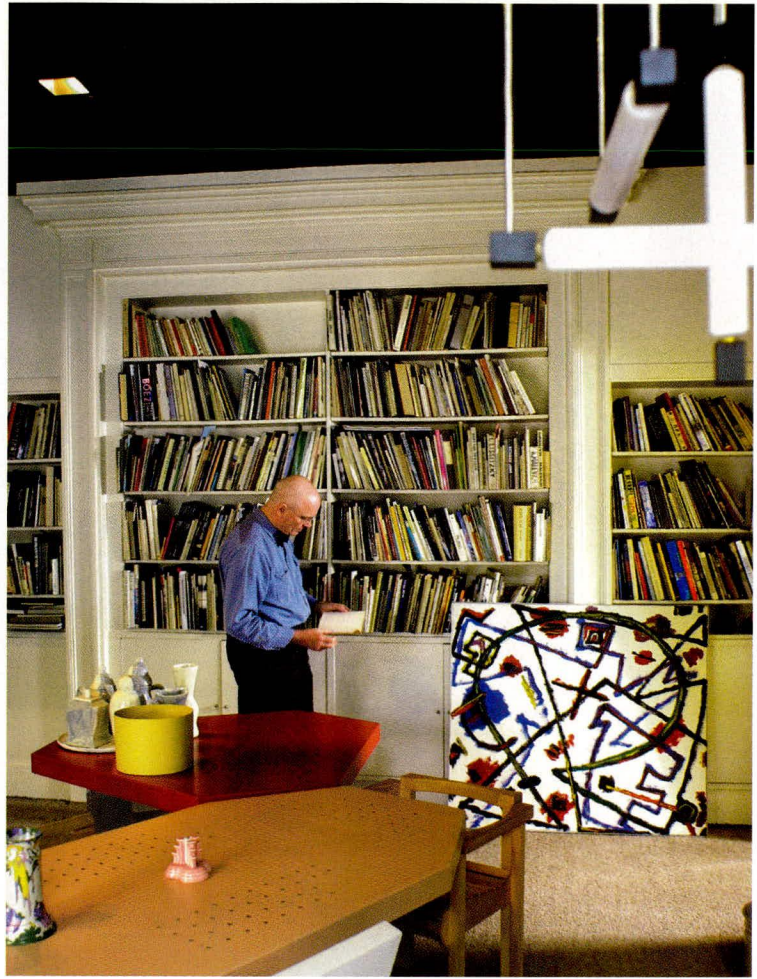
uitvoering Ikea (Zweden)

oplage onbekend

prijs 204,50 euro

Ik woon...

zo!

Spiegelt een huis de persoonlijkheid van de bewoner? Wij zochten vier mensen op die leven en samenleven in het huis dat bij hen past. Het sociale type nestelt zich rond etenstijd in een grote woonkeuken, waar iedereen kan aanschuiven. De estheet geniet van fraai vormgegeven meubelen in een zorgvuldig gearrangeerde woonkamer. Een met kleuren bezielde kamer vormt de ultrapersoonlijke biotoop van het emotionele type. En de reiziger is tevreden met een dak boven zijn hoofd, een bed, en een tafel met twee stoelen en een lamp. En U? Hoe ziet uw huis eruit?

samenstelling /Centraal Museum & ELLE Wonen

fotografie /Maurice Boyer, Charles van Gelder

... esthetisch!

'Form follows function. Pas als alles is opgelost wat er op functioneel gebied moet gebeuren, is er ruimte voor esthetica' /Friso Broeksma

'De verhoudingen tussen kleuren zijn veel belangrijker dan de
kleuren op zich' /Peter Struycken

... emotioneel!

'We hebben de keuken twee jaar geleden samen verbouwd en nu is 'ie ideaal. Het is de enige plek die we echt met elkaar delen'

/ Marjo Methorst

... sociaal!

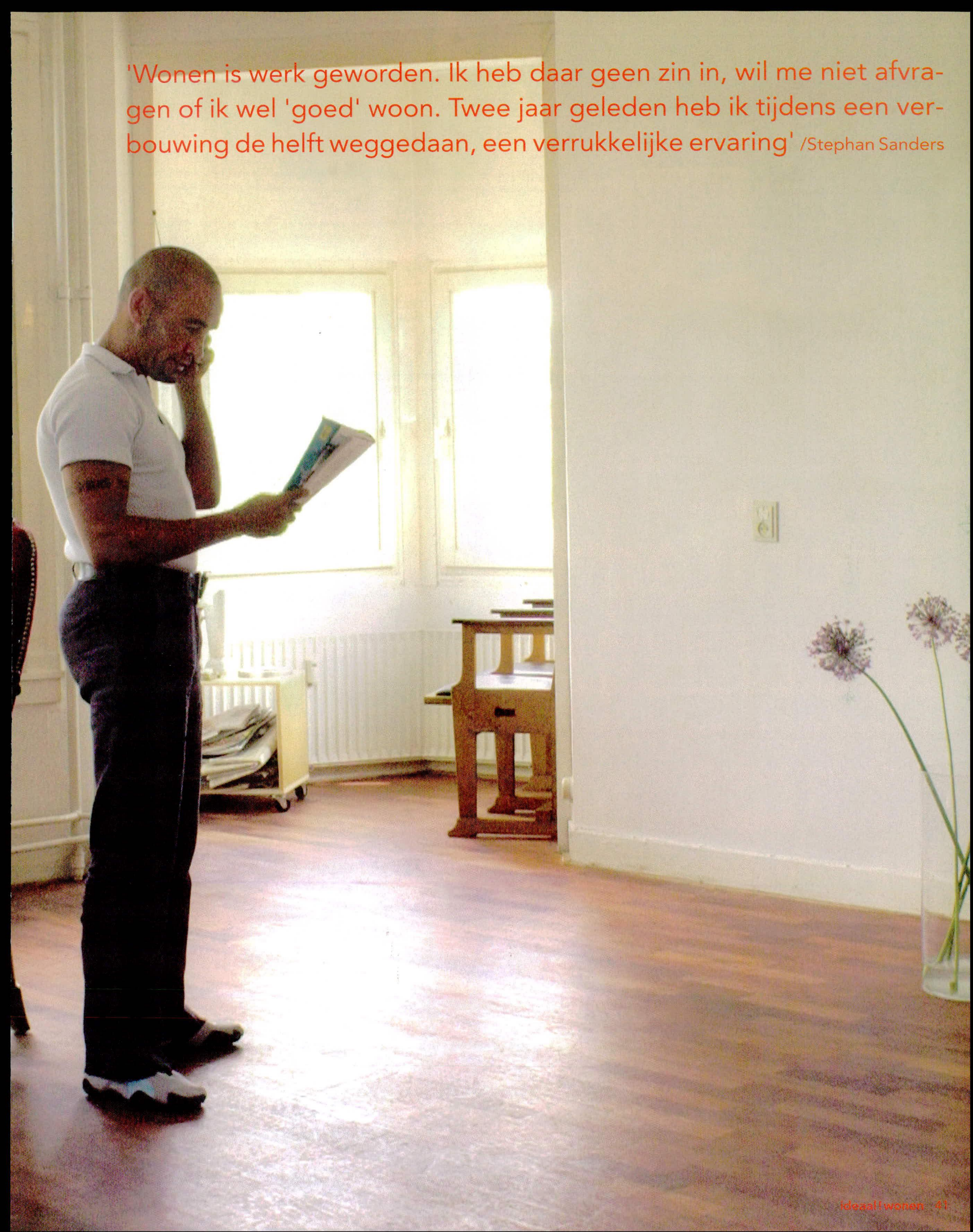

...mobiel!

'Wonen is werk geworden. Ik heb daar geen zin in, wil me niet afvragen of ik wel 'goed' woon. Twee jaar geleden heb ik tijdens een verbouwing de helft weggedaan, een verrukkelijke ervaring' /Stephan Sanders

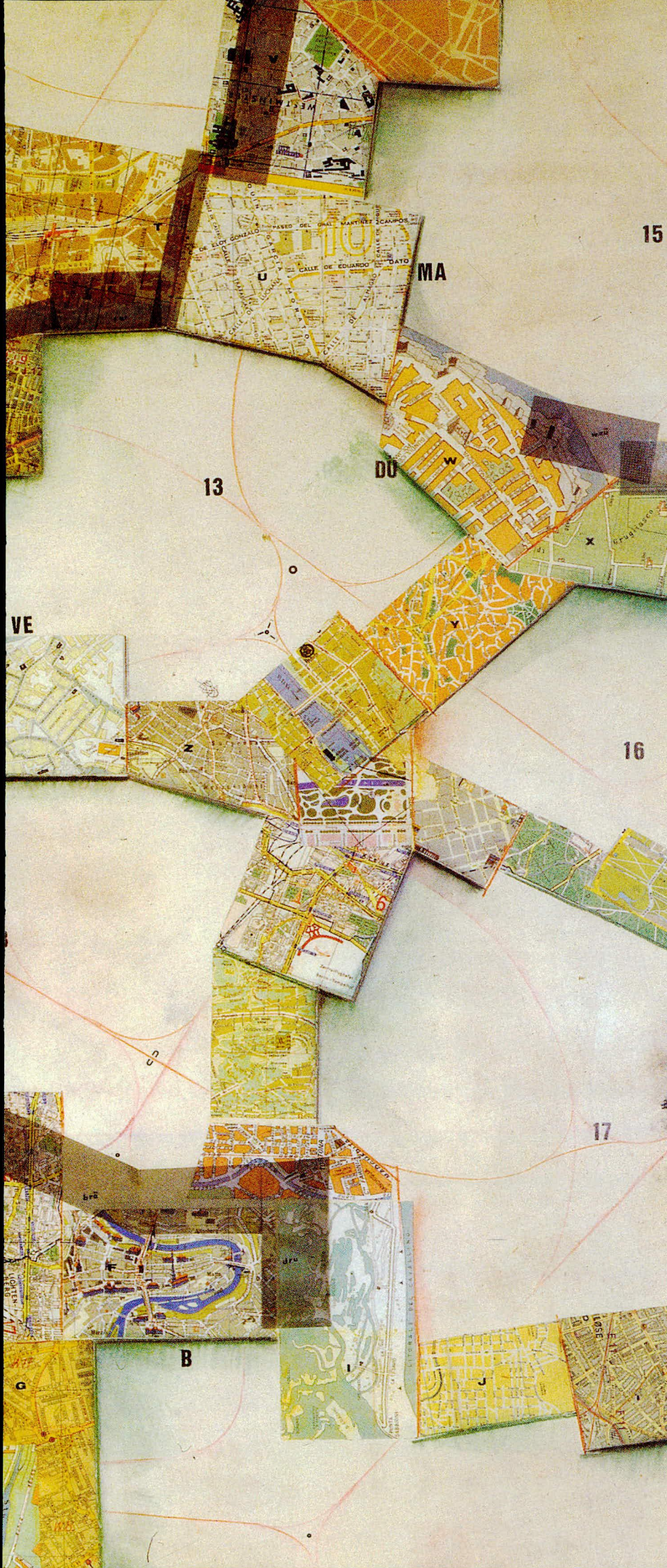

Symbolische voorstelling van New Babylon,
collectie Haags Gemeentemuseum

Architectuur voor een arbeidsvrij bestaan

De herontdekking van een toekomstfilosofie
COBRA-kunstenaar Constant werkte van 1958 tot 1969 aan een architectuurproject ten behoeve van die mooie 20e eeuwse toekomstdroom, waarin mensenwerk zou worden overgenomen door machines. Zijn werk werd om diverse redenen terzijde geschoven, maar sinds kort vlamt de belangstelling op. Ontdek zelf waarom. /Alex de Vries

Constant (Constant Anton Nieuwenhuys, Amsterdam 1920) is een van de Nederlandse kunstenaars op Documenta 11 in Kassel, het grote vijfjaarlijkse overzicht van actuele beeldende kunst. De vitale COBRA-kunstenaar is er vertegenwoordigd met modellen, maquettes en tekeningen van zijn project New Babylon. Hieraan werkte hij van 1958 tot 1969. De belangstelling voor deze architectonische vooruitblik, die uitging van volstrekt nieuwe maatschappelijke verhoudingen, is de laatste vijf, zes jaar enorm gegroeid. Architecten van naam en faam refereren eraan en baseren hun ontwerpen erop. De New Babylon-presentatie in het Rotterdamse Witte de With eind 1998/ begin 1999 met de publicatie van Mark Wigley 'Constant' s New Babylon. The Hyper-Architecture of Desire', bevestigde de betekenis van Constant's project. De kunstenaar – die inmiddels al meer dan dertig jaar het maken van schilderijen als hoofdactiviteit heeft – gaat er bij de ontwerpen van New Babylon vanuit dat menselijke arbeid wordt vervangen door mechanische processen, waardoor alle basisbehoeften van de utilitaire maatschappij komen te vervallen. Er ontstaat onbeperkt ruimte voor het ontwikkelen van de eigen creativiteit, voor mobiliteit, continue wisselwerking, dynamiek en verandering. In het New Babylon van Constant is niemand gebonden aan huis en haard. Constant denkt de gevolgen hiervan tot in extremo door en visualiseert de talloze consequenties ervan. Een gesprek.

Wat vindt u van de hernieuwde belangstelling voor New Babylon? /Hernieuwd? Er is eigenlijk tot 1996 nauwelijks belangstelling voor geweest. De eerste, echt brede belangstelling kwam er pas tijdens die grote situationisten-tentoonstelling in Barcelona. Ik heb van 1957 tot 1960 deel uitgemaakt van die beweging van Guy Debord en heb toen mijn ideeën over New Babylon geformuleerd. Die naam is trouwens door Debord bedacht. De situationisten stelden zich teweer tegen het functionalisme en tegen het werk en het denken van architecten als Le Corbusier met zijn vier functies voor de stedenbouw¹. Die werden uit elkaar getrokken in aparte zones: wonen, werken, recreatie en verkeer. De situationisten stelden daar het unitair urbanisme tegenover, een duidelijk integrale opvatting over het leven, waarbij het gaat om de samenhang en de eenheid van de stad. Debord en ik hebben dat geformuleerd in onze 'Declaration d'Amsterdam' dat in het tijdschrift 'Internationale Situationniste' werd gepubliceerd. In het unitair urbanisme is de mens dank zij technologische ontwikkelingen in staat om voortdurend de eigen omgeving in zijn relatie met anderen te herscheppen.

/Hoe moeten we ons dat dan voorstellen? /Dat is nu precies wat ik laat zien in New Babylon. Dat unitair urbanisme was zuiver een idee, puur filosofisch. Je kon je er niks bij voorstellen. Dat mocht van Debord zelfs niet. Hoewel in de ideeën vorm en ambiance een centrale plaats innamen

maquettes schilderde ik met plexiglas en ijzerdraad een beeld van wat me voor ogen stond. New Babylon bestaat uit een netwerk van aan elkaar groeiende kernen zo'n twintig tot dertig meter boven het aardoppervlak waar de natuurlijke omgeving z'n gang kan gaan en waar de verbindingswegen gesitueerd zijn. Het is niet meer en niet minder dan een overdekte situatie met collectieve voorzieningen die je naar je hand kunt zetten. Vanwege het collectieve, integrale gebruik van alle voorzieningen door iedereen zijn sociale problemen zoals dakloosheid dan overwonnen.

/Inmiddels zijn er in de stedenbouw projecten gerealiseerd die als geïsoleerde fenomenen van New Babylon kunnen gelden. /Ja, en dat is precies het probleem. Omdat het geïsoleerde gegevens zijn, ondergraven ze het integrale idee dat New Babylon is. Hoog Catharijne in Utrecht is gebouwd door architecten die mij indertijd hebben opgezocht en zich hebben gebaseerd op ideeën van het unitair urbanisme. Maar omdat het geen collectief en dynamisch concept is en in zijn innerlijke doelstelling volledig ten dienste staat aan de utilitaire maatschappij, het nuttigheidsprincipe, blijft het bij een uiterlijke vorm. Interessant was wel dat Hoog Catharijne op een bepaald moment krioelde van de daklozen. Ik kom er al vijf jaar een aantal keren per week en daar ontmoette ik mijn vriend de dakloze, zoals ik hem altijd noem. Hij had net als ik een klein

'Ik stelde me voor dat ik al mijn favoriete buurten in de wereldsteden vanuit mijn eigen huis zou kunnen betreden. Die gedachte is nu een fysieke werkelijkheid geworden, want als ik hier mijn huis uitstap zit ik zo in een stukje China'

men, was een visualisatie daarvan onmogelijk. Tot het congres van de Internationale Situationniste in 1959 in München is de idee-ontwikkeling voor mij genoeg geweest, maar daarna kon ik me met de filosofie alleen niet langer tevreden stellen. Ik ben toen uit de beweging gestapt, om zelfstandig te werken aan de visualisatie van de verwachting die ik heb.

/Is het niet zo dat Debord u uit de beweging heeft gezet? /Nee, da's een misverstand. Debord royeerde op een gegeven moment vrijwel iedereen². Dat was gewoon een sport voor hem! Asger Jorn en ik zijn er zelf uitgestapt. Jorn, die ik al kende uit mijn COBRA-tijd, was een belangrijk lid, hij financierde het ook. Maar hij was niet echt bezig met de vormgevende, architectonische ideeën, zoals Debord en ik dat waren. Hij schilderde. Die oude COBRA-geest gold als een radicaal situationisme, maar het was niet radicaler dan de ideeën van Debord. Doordat er steeds meer schilders bij de beweging kwamen, verwaterden de ideeën. Die schilders waren er toch op uit hun eigen werk onder de aandacht te brengen. Ik vond dat Debord daar te veel gehoor aan gaf en kwam alleen te staan in mijn verlangen de architectuur die we voorstonden te visualiseren. Maar Debord en ik zijn zonder ruzie uit elkaar gegaan. Ik vind het jammer dat Willemijn Stokvis in haar boek 'COBRA, de weg naar spontaniteit' schrijft dat ik ben geroyeerd³. Dat is niet waar. Debord vond dat je wel over New Babylon mocht dromen, maar niet aan een mogelijke uitvoering mocht werken. Hij verweet me vanuit zijn linkse ideologie dat ik een technocraat was, die techniek de creativiteit liet overheersen. Het eigenaardige was, dat ik door de rechtse tegenstanders van Debord werd uitgemaakt voor utopist, iemand die geen realistisch perspectief bood en er maar op los fantaseerde. Ik ben het een noch het ander. Ik ben gewoon gaan ontwerpen voor de toekomst. In

hondje, en daardoor hebben we kennis met elkaar gemaakt. Dat hondje zat in een kartonnen doos en ik was nieuwsgierig wat-ie te eten kreeg en zo. Op een keer vroeg hij om een tientje om het Leger des Heils te kunnen betalen voor een overnachting. Hij had zelf al tweevijftig. Ik had alleen een briefje van vijftientig en hij had natuurlijk geen wisselgeld. Toen heb ik hem dat briefje maar gegeven. Van het restant heeft hij toen een pakje Straatkranten gekocht en die is-ie zelf gaan verkopen. Dat was een nieuw begin voor hem. De laatste keer dat ik hem sprak vertelde hij me dat-ie een woning heeft gekregen.

/Het idee van New Babylon was voor u een nieuw begin. Valt het u niet moeilijk dat het in zijn integrale uitvoering nog niet te realiseren valt? /Zolang het leven blijft zoals het is in de hedendaagse architectuur, is het voor mij heel storend dat mensen zeggen zich te baseren op New Babylon. Tot mijn grote ergernis wordt het veel gezegd van het werk van de architect Rem Koolhaas. Ja, in zijn uiterlijke vorm is het op mij geïnspireerd, maar inhoudelijk heeft het niets te bieden. Koolhaas heeft mij niet begrepen. Vergelijk dat eens met het werk van de Brit Peter Cook in 'Archigram' -het tijdschrift en de architectengroep die daarbij hoorde- die heeft begrepen waar ik het over heb: dat is ook een geïllustreerde filosofie. Je verdoet je tijd niet met eindeloos theoretische voornemens maken, maar je tekent het en voert het uit. Koolhaas interesseert zich alleen voor de vorm als antwoord. Maar New Babylon is helemaal geen antwoord, maar de illustratie bij de idee hoe de mens zou kunnen leven als menselijke arbeid overbodig wordt waardoor tijd een andere dimensie krijgt. Veel nu gerenommeerde architecten zoals Cook en Tschumi hebben in de jaren zestig mijn lezingen in Londen voor het ICA bijgewoond en refereren daar nu aan. Ik was met New Babylon natuurlijk een

Constant, 2002. Foto: Pim Ras

'In de tijd dat ik leef, heb ik niets anders dan oorlog, geweld en vernietiging meegemaakt. New Babylon is een project waarin ik mijn optimisme heb uitgewerkt'

provocateur. Ik maakte ook deel uit van de provo-beweging al was ik een stuk ouder dan de rest. Ik heb in die rondtrekkende commune van de Amerikaanse hippiegoeroe en LSD-man Timothy Leary ook een uiting gezien van een New Babylonische manier van leven. De realisatie van New Babylon kan nog wel een paar honderd jaar of langer duren. Mijn generatie maakt het niet meer mee en de jouwe ook niet. Mijn generatie is uitgestorven. Alleen mijn hondje is nu ouder dan ik, die is al dertieneneenhalf, als je dat met zeven vermenigvuldigt, dan is-ie stokoud, hoor. Ik kan niet naar een groepsfoto uit het verleden kijken of iedereen is al dood, behalve ik. Mijn god, de hele troep is dood, denk ik dan. Debord heeft zichzelf in 1994, hij was 62, met een karabijn door het hart geschoten. Zijn weduwe heeft me nog geschreven toen ik in een Frans herdenkingsprogramma op de radio over hem had gesproken; dat ik de enige was die met warme sympathie over hem sprak. Dat komt doordat we altijd op goede voet met elkaar zijn gebleven. Hij heeft mij niet hoeven royeren en heeft nog geprobeerd me terug te halen in de beweging.

/New Babylon laat vooralsnog op zich wachten, maar toch zijn er veel maatschappelijke ontwikkelingen die de aankondiging ervan in zich dragen. U schreef begin jaren zestig al dat bij de cartografie, die niet alleen driedimensionaal is, maar ook nog in de beweeglijkheid van de tijd moet voorzien, de computer een onmisbaar instrument zou zijn. De computer is nu zo geavanceerd dat een dergelijke cartografie mogelijk is. /Er zijn veel losse elementen die in mijn opvattingen van destijds voorwaarden-scheppend zijn voor de totstandkoming van New Babylon zoals kunstmatige klimatologie, mobiliteit in uiteenlopende gedaante -van stapvoets tot supersonisch snel - en communicatie over grote afstanden. De computer maakt het mogelijk je ontwerpen virtueel te beleven. Ook mobiel telefoneren is een vorm van communicatie die de mogelijkheid van New Babylon dichterbij brengt. Een belangrijk onderdeel van mijn werk is een symbolische voorstelling van New Babylon. Daarvoor was een reiservaring van belang: ik zat twee uur in het vliegtuig en kwam bij wijze van spreken vanuit mijn Amsterdamse huis zomaar de binnenstad van Milaan binnen. Ik stelde me voor dat ik al mijn favoriete buurten in de wereldsteden vanuit mijn eigen huis zou kunnen betreden door een

Gezicht op New Babylonische sectoren
collectie Haags Gemeentemuseum. Foto: Victor E. Nieuwenhuys

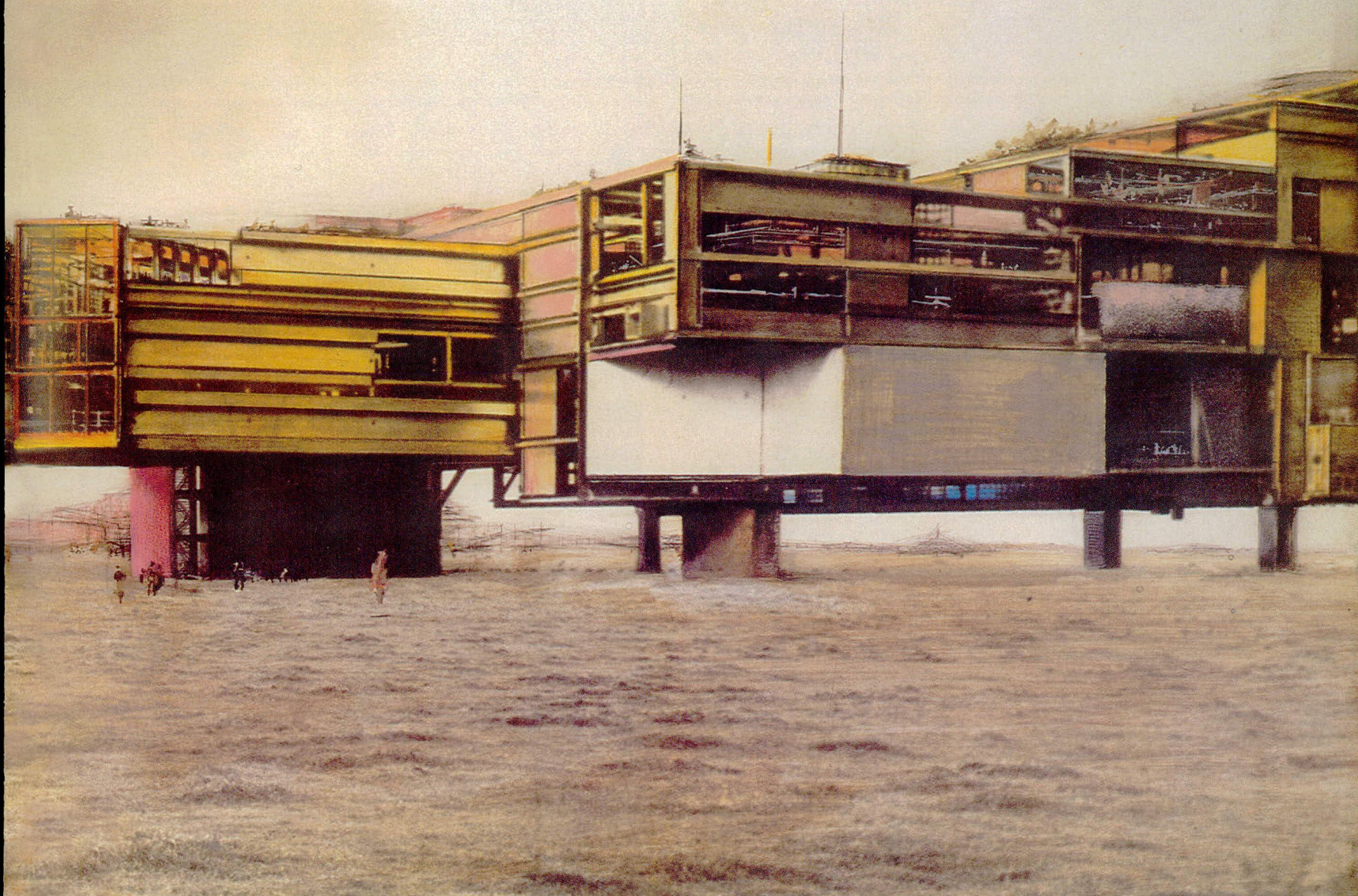
'Debord vond dat je wel over New Babylon mocht dromen, maar niet aan een mogelijke uitvoering mocht werken'

bepaalde deur uit te gaan. Ik heb daar een plattegrond van gemaakt waarin ik de binnensteden van Madrid, Parijs, Kopenhagen, Dubrovnik, Sevilla, Boedapest, Bazel, Londen, Venetië enzovoort direct met elkaar heb verbonden. Ook die gedachte is nu een fysieke werkelijkheid geworden, want als ik hier mijn huis in de Amsterdamse binnenstad uitstap zit ik zo in een stukje China en even verderop in een Afrikaans dorp. Of op een Turkse markt. Kijk, dat is nu de theorie van de ambiance die Debord en ik hebben geformuleerd en die nu werkelijkheid is geworden door de hedendaagse migratiestroom, waar ik heel blij mee ben. Door die migratie vermengen de mensen zich en daaruit ontstaat de New Babyloner die New Babylon gaat creëren. Mijn Hollandse groentevrouw spreekt nu al een mondje Chinees, omdat ze nu eenmaal Chinezen in de winkel krijgt. Het is het tegendeel van de Babylonische spraakverwarring. We verstaan elkaar. Je maakt een wereldreis op een klein grond-

gebied. Ik maak nu mee hoe de geboortedag van Boeddha wordt gevierd. Hier in mijn buurt loopt dan een processie van Aziatische monniken in oranje mantels met een blote schouder. Er zijn andere cultuurvormen mogelijk die je moet erkennen in een nieuwe samenhang. Mijn mobiliteit is enorm, en ik hoef me niet eens zover te verplaatsen. Ik kan overal en altijd met mijn vrouw praten, waar ze ook is, we bellen elkaar mobiel. Het is onduidelijk waar iemand is. Een vaste woon- en verblijfsplaats is niet meer vanzelfsprekend.

/U bent dan wel geen utopist, maar wel een optimist. /Het verleden is wellicht meer een hypothese dan de toekomst. Ik herinner me nog plaatjes uit mijn jeugd waar je de mens op de dinosaurus zag jagen, terwijl die miljoenen jaren voor de mens ontstond al was uitgestorven. Is mijn voorstelling van New Babylon niet veel realistischer? Kortom, er is al meer

bewaarheid van New Babylon dan ik zelf voor mogelijk heb gehouden. Er zijn twee grote pijlers in mijn werk: het optimisme en mijn teleurstelling en protest. In de tijd dat ik leef, heb ik niets anders dan oorlog, geweld en vernietiging meegemaakt. New Babylon is een project waarin ik mijn optimisme heb uitgewerkt, maar in mijn schilderijen is de verbanning en uitdrijving van mensen en volkeren een belangrijk thema, oorlog en revolutie. Ik verzet me tegen de wereld zoals ik die meemaak. Mijn toekomstbeeld is dat van een dynamisch labyrint. Daarin lossen de problemen zich van de grotestadsellende zich op. Zolang die bestaat schilder ik erover. Maar tegelijkertijd ben ik een enorme romanticus en zijn nostalgie en muziek belangrijk voor me. Ik heb viool gespeeld en cimbaal, heb Schubert gezongen en trok met zigeuners op. Andere belangrijke thema's zijn de mythologie en de liefde. Het valt me op dat in het Christendom het dier vaak in zo'n laag aanzien staat. Ze worden geslacht en geofferd. In de Griekse mythologie komen de goden juist in diergedaante naar de aarde om contact met de mens te maken, als leeuw, zwaan, en stier. En de liefde wil ik in alle vormen schilderen, ook een verpleegster die een wanstaltige oude mummie aan het wassen is: naastenliefde.

1. Zie hiervoor: Libero Andreotti and Xavier Costa, eds. *Theory of the Dérive and Other Situationist Writings on the City*. Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona & ACTAR, 1996.

2. <http://www.notbored.org/SI.html> is een website waarin een overzicht wordt gegeven van alle leden van Internationale Situationniste met een vermelding van hun roeyement of uittrekking. Bij Constant wordt vermeld dat hij in de zomer van 1996 de beweging verliet.

3. Op pagina 319 van 'COBRA, de weg naar spontaniteit' (Blaricum 2001) schrijft Stokvis: "Sinds eind 1960 verpolitiseerde de I.S. echter zodanig dat de kunstenaars de een na de ander de beweging verlieten (Jorn in 1961) of werden geroyeerd (Constant in 1960)." Op pagina 340 daarentegen schrijft ze: "Halverwege 1960 trad Constant dan ook uit de beweging." Een authentieke bron biedt uitkomst: in het tijdschrift *Internationale Situationniste*, nummer 5, december 1960 wordt op pagina 10 bij de 'Renseignements Situationnistes' meegedeeld: "Constant a choisi de quitter l'I.S." (zie ook noot 2)

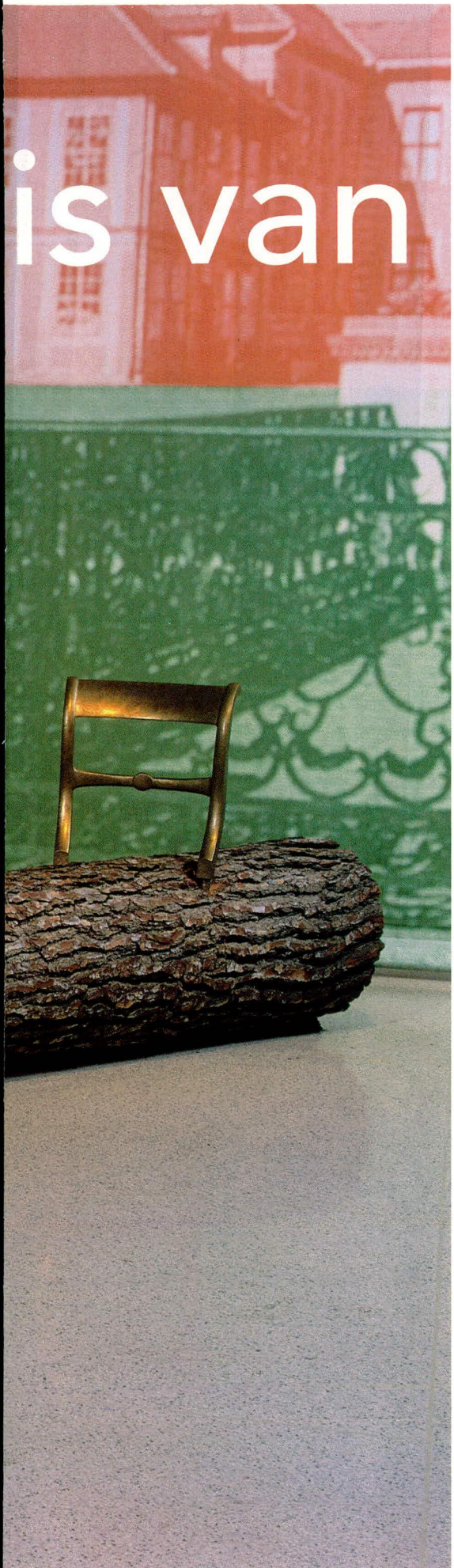

Het wonderhu

De boomstambank van Jurgen Bey, 1999, collectie Centraal Museum. Foto: CM/Hans Wilschut

is van

Hoe wonen we morgen?

Smart Alice

Of het huis van de toekomst de technologische kermis wordt waarin computerfabrikanten ons graag willen doen geloven, moet nog maar blijken. Wie weet kiezen we massaal voor stroomloze zelfredzaamheid. Of - kan dat? - voor een combinatie van beide.

/Bernardine Walrecht

'Extension' van Ries Straver. Foto: kunstenaar

Het 'huis als machine' is geen onverdeeld succes gebleken.
Genoeg reden om te blijven zoeken naar een betere wereld.

Bed in Business van Jongeriuslab

De Fingerphone, ontwerp IDEO. Foto: Joanna van Mulder voor Inview Magazine

Je bent een eigentijdse, goed opgeleide vrouw. Je bent slim, trendgevoelig en op de hoogte van de toestand in de wereld. Je naam is Alice. Shoppen is je lust en je leven; van politiek tot cultuur. In je woning is het duidelijk dat je geen purist bent. Je wonderwoning is je castle en je hebt alles naar je hand gezet. Zo wil jij het en dat laat je zien ook.

's Ochtends rijdt je in je houten auto (ontwerp Joost Conijn), naar je werk. Je vind het leuk om bij iedere benzinepomp in plaats van benzine, een zakje bbq-hout in je auto te tanken. Koken doe je energiezuinig (een magnetron geeft enge straling, las je ooit eens). Daarom is de autarkische keuken van Schie 2.0 een uitkomst; een koelkast die werkt op een groot ijsblok, een hooikast om de boel warm te houden en een kookplaat op zonne-energie.

Je bent ook weer niet extreem wat die straling aangaat en de computer neemt een belangrijk deel van je leven in beslag. In bed internetten is een van je favoriete bezigheden, naast het kijken naar Nigella Lawson op de BBC. Dat je dat voortaan probleemloos kunt, is te danken aan Bed in Business van JongeriusLab. Deze Auping is voorzien van een extra lang voeteneinde waarin twee computers verwerkt zijn.

Je houdt van tuinieren maar hebt geen groene vingers en die heb je ook niet nodig want de tuin bestaat uit virtuele natuur. Een ruisend bladerdek, fluitende vogels, de zachte weerspiegeling van water... De hond Aibo die je blaffend verwelkomt na een uitputtende werkdag. Alles is er en niets kost meer tijd dan je er aan besteden wilt. Sjouwen met boodschappen hoeft allang niet meer dankzij Albert, de koelkast waarschuwt je wel als de melk op is zodat je tijdig een mailtje kunt sturen om een nieuw pak te bestellen. De ontwerpers, nerds en wizards deden hun werk, dus jouw omgeving biedt je precies die onafhankelijkheid waar je behoefte aan had.

De houtauto van Joost Conijn

De Homo Sapiens heeft zich ontwikkeld van autarkische holbewoner, alleen in het bezit van een vuurpot, tot een luxedier dat voor iedere actie een hulpstuk gebruikt.

De houtauto op reis in Oost Europa

Het composttoilet van Atelier van Lieshout. Foto: Tilton/Kustera Gallery, New York

Smart Alice is natuurlijk een denkbeeldige persoonlijkheid. Ze speelt de hoofdrol in de gelijknamige tentoonstelling in het Centraal Museum, waarin een blik wordt geworpen op de toekomstige inrichting van onze huizen en tuinen. Hierin worden twee belangrijke bewegingen zichtbaar. Enerzijds begeeft de technologische ontwikkeling zich in de richting van de mens. Tegelijkertijd trekt diezelfde mens weg uit de samenleving, richting natuur. Toch blijkt bij nadere beschouwing dat deze twee bewegingen nauw met elkaar samenhangen.

Smart versus Basic! Technologische ontwikkelingen zijn steeds meer op menselijke functies toegespitst. Computers worden vermenselijkt door spraak- en handschrijfherkenning, de Segway Human Transporter imiteert de menselijke loopbeweging en de Olympus Eye-Trek is een beeldscherm dat rechtstreeks, als een bril, televisie- of videobeelden op het netvlies projecteert. Maar ondanks de verwoede pogingen van de industrie om de technologie te humaniseren, lijkt de mens nog steeds even ongrijpbaar. De individuele mens wil vrij van de maatschappij kunnen bestaan en creëert daartoe eigen middelen: een compost- of septic tank-wc, een autarkische keuken (die volledig onafhankelijk van het bestaande energie- en leidingennetwerk te gebruiken is) en een auto die op hout rijdt. Die groep van consumenten lijkt vastberaden om het zelf te gaan doen; 'dank u voor de hulp maar nu even niet', lijken ze te zeggen.

In de tentoonstelling getuigen de basic ontwerpen van rebelse concepten en een kritisch commentaar. De drang naar vrijheid is in het werk van de kunstenaars en vormgevers duidelijk zichtbaar. De kunstenaar Joep van Lieshout (in de tentoonstelling met zijn faecaliën-wc vertegenwoordigd) werd de Jimmy Dean van een stroming, door het stichten van de vrijstaat AVL-Ville; een met eigen bankbiljetten functionerend, geheel self-sufficient landje, onafhankelijk van zijn vestigingsplek Rotterdam. Het letterlijk weg willen van de bewoonde wereld, ondanks alles op luchtige toon, is kenmerkend voor dit streven. Het blijft echter onafwendbaar dat, om zo onafhankelijk mogelijk door het leven te kunnen gaan, er steeds meer producten moeten worden aangeschaft. Dat deze producten dan vaak vrij smart zijn, is een onherroepelijk feit. De Homo Sapiens heeft zich ontwikkeld van autarkische holbewoner, alleen in het bezit van een vuurpot, tot een luxedier dat voor iedere actie een hulpstuk gebruikt. Producten zijn prothesen geworden; onderdelen van het menselijk lichaam die grenzen verleggen waar de mens het niet alleen af kan.

Dus botsen smart en basic niet. De basic-stroming bekritiseert technologie maar is zeker niet anti-technologisch. Bed in Business van Jonge-riusLab is een voorbeeld; de gebruiker ontsnapt aan de wereld door de veiligste plek in te nemen die er is: het bed. Dat men vanuit dat bed dan weer wel de wereld kan begluren via hightech internetverbindingen op

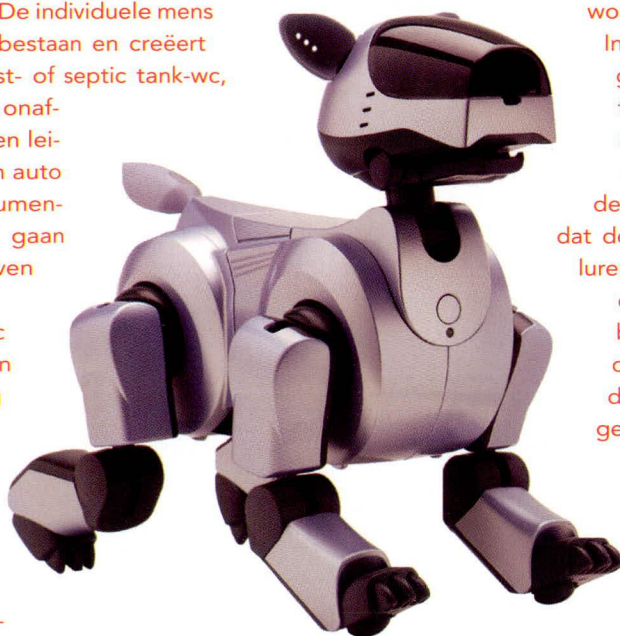
twee beeldschermen, verklaart het dubbelzinnige concept. Daarnaast biedt Smart inmiddels ook een alternatief voor natuur of leven. Zie het robot-hondje Aibo (robothond), Bloei! (nepplantjes die groeien wanneer je ze water geeft) of Water/m² (een oppervlakte van door sensoren aangestuurde spiegeltjes die de glinstering van water nabootsen).

Onafhankelijk! Smart en Basic; beide streven onafhankelijkheid na. Waarbij natuurlijk de vraag rijst of deze vrijheid geen schijnvrijheid is. De doorbraak van de mobiele telefoon is daar een voorbeeld van. De gebruiker ervan kan zich vrijelijk bewegen maar moet voortdurend aanspreekbaar zijn. Sinds de machinalisering van het huis is (schijn)vrijheid hét verkoopargument geweest voor tal van apparaten en producten. Op de commerciële verkoopkanalen die je 's nachts op de televisie kunt zien, is dit nog altijd aan de orde van de dag. De aanschaf van een handige snijmachine wordt schaamteloos aangemoedigd. Dat het product urenlange schoonmaakexercities vereist, wordt niet vermeld.

In het bestaan van de (huis)vrouw is jarenlang gestreefd naar onafhankelijkheid en emancipatie. Het verlichten van huishoudelijke taken stond daarbij hoog op de prioriteitenlijst. Natuurlijk speelde de commercie hier op in. In de afgelopen jaren werd na onderzoek duidelijk dat de tweede generatie feministes zich flink in de luren heeft laten leggen door die industrie. Uitvindingen als de stofzuiger en de wasmachine hebben het werk weliswaar vergemakkelijkt, maar de aan het huishouden bestede tijd werd er drastisch door verlengd. De huismijt werd teruggedreven, maar schone ruimtes blijken allergische kinderen voort te brengen; de auto is gemakkelijk, maar de gezinsleden zien in moeder de ideale taxichauffeur; de afwasmachine leek een uitkomst, maar afspoelen, in- en uitruimen en nadrogen bewijzen anders.

Het 'huis als machine' is voor de (huis)vrouw dan ook geen onverdeeld succes gebleken. Genoeg reden om te blijven zoeken naar een betere wereld. De toekomstvisie in de tentoonstelling in Utrecht herbergt daarom een grote mate van vrouwelijkheid in zich: de virtuele bewoner zou een vrouw kunnen zijn. Dat was in het door Chriet Titulaer bedachte Huis van de Toekomst in Rosmalen, begin jaren tachtig van de vorige eeuw, nog ondenkbaar.

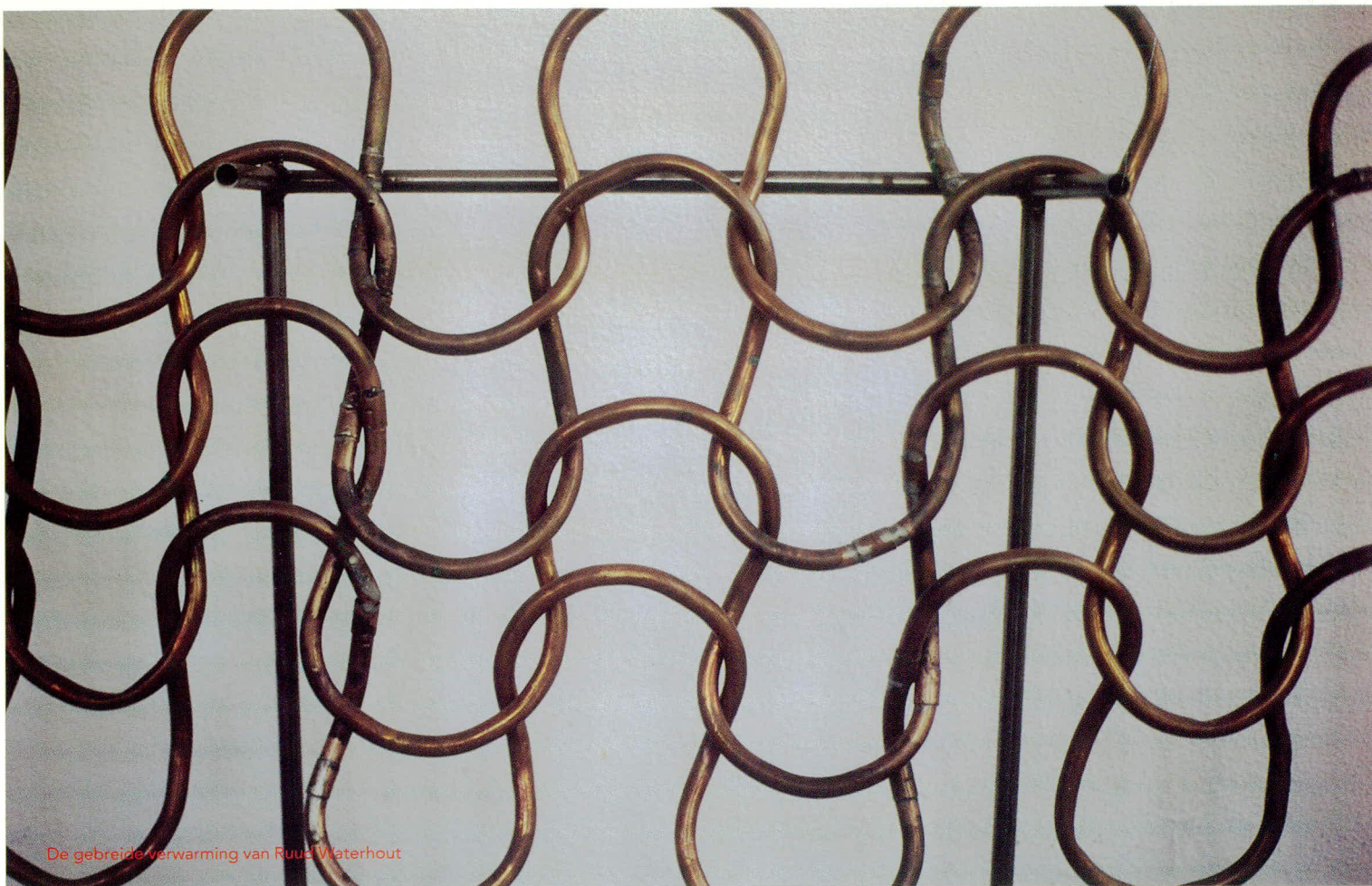
Androgyn! Smart Alice is een gefingeerde persoonlijkheid; de Lara Croft tussen de lifestyle victims. Alice is ongetwijfeld een vierde generatie feministe, zo een die het laatste boek van Naomi Wolf als anticonceptiemiddel op haar nachtkastje heeft liggen. Haar moeder is nog opgevoed met de slogan 'een slimme meid is op haar toekomst voorbereid'. Zelf belichaamt Alice die profetie; techniek is haar middlename. De computer is simpelweg een gebruiksvoorwerp en de mobiele telefoon een permanent verlengstuk van haar lichaam. Onafhankelijkheid en autarkie zijn de emancipatoire eigenschappen van

^ AIBO Entertainment Robot ERS-210S (Zilver). Foto: Sony Nederland

De technologie wordt steeds menselijker, maar tegelijkertijd wil diezelfde mens terug naar de natuur.

De gebreide verwarming van Ruud Waterhout

De wereld van Chriet Titulaer is vervangen door Alice's Wonderland; de wereld van een spelend kind dat niet op wil groeien en zich verzet tegen het alledaagse.

de bewoner; een zelfredzaam leven is het gevolg. De wondere wereld van Chriet Titulaer is vervangen door Alice's Wonderland; de wereld van een spelend kind dat niet op wil groeien en zich verzet tegen het alledaagse. Het individu staat centraal en de identiteit van eenieder kan ook nog eens worden versterkt door de mogelijkheid van personalization. Bij deze ontwikkeling kan de consument nog meer van zijn wensen (zelf kiezen!) in vervulling laten gaan. In de autoindustrie zijn de keuzemogelijkheden van accessoires bij ieder type inmiddels nagenoeg eindeloos. En een fabrikant als Nike biedt de mogelijkheid om een sportschoen te kopen die men zelf van een kleurcombinatie en dessin voorziet, door van tevoren via het internet zijn wensen door te geven. Zo wordt de consument de illusie geboden dat hij met het kopen van een customized product als het ware deel uitmaakt van het productieproces. Je kunt daaruit concluderen dat de industrie zich meer met de consument probeert te verbinden. En zich dus bewust is van het vluchtgedrag van diezelfde consument. De heilige drie-eenheid bestaat daarmee voortaan uit Industrie, Identiteit en Individu; een zichzelf in stand houdende perpetuum mobile.

Sprookje! Ondanks het consumptieve karakter van deze tendens is dit Wonderland geen kille, commerciële omgeving. Het is juist wonderbaarlijk hoeveel warmte en (gebruiks)vriendelijkheid alle huis-, tuin- en keuken 'protheses' uitstralen; een robothond maar wel met een hoge aaibaarheidsfactor; een computerwerkplek maar wel in bed, een keuken met ecologische inslag maar wel voorzien van een was-/afwascombinatie, een drankstoommachine, maar wel een die iedereen zelf kan samenstellen uit Gamma-onderdelen... Een sprookjesachtige wereld dus, die velen van ons zich zouden wensen. Hier is de nepnatuur smart, en het interieur juist basic (of back to nature).

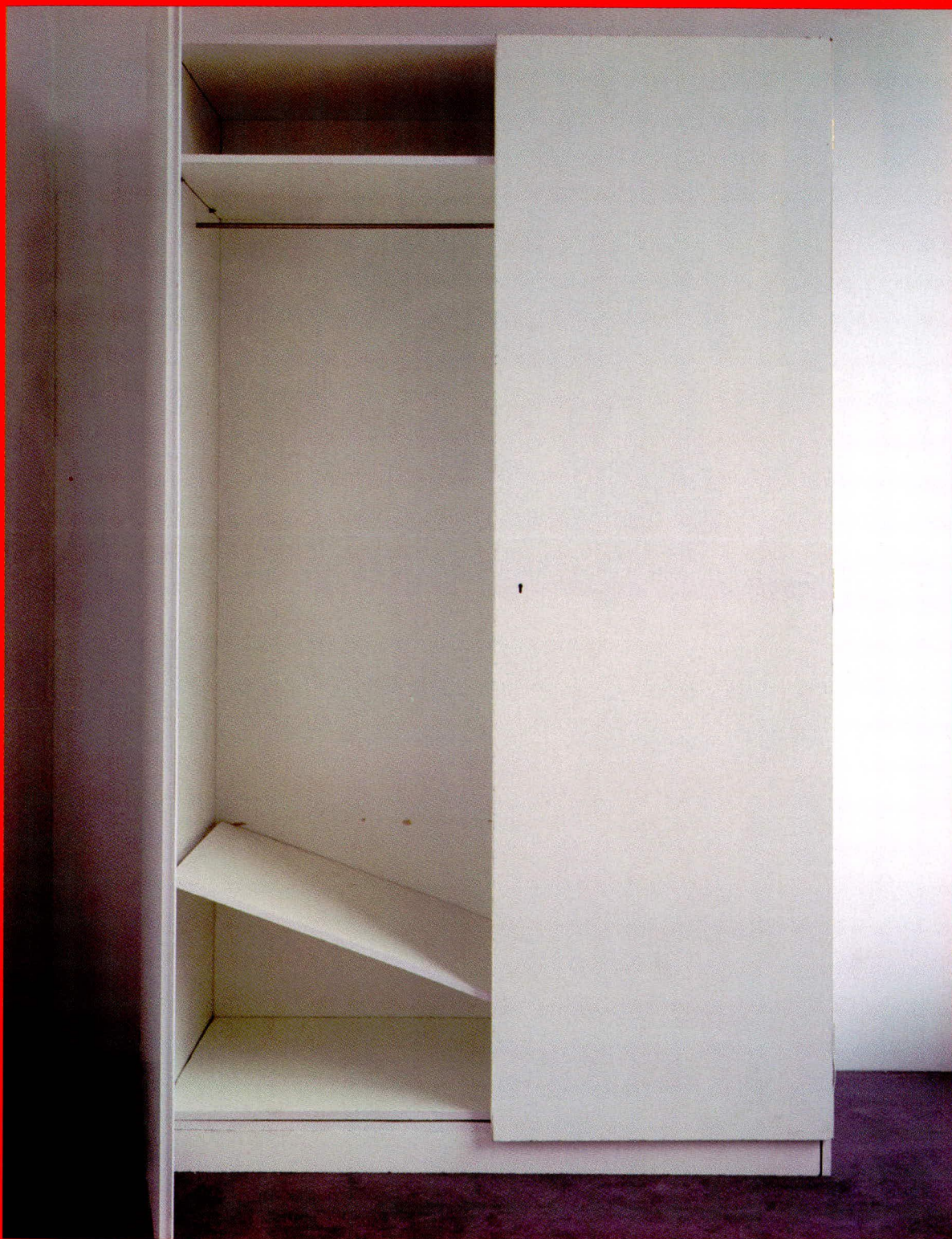
Het ideaal lijkt dan ook een op hout rijdende camper die een autarkisch bestaan mogelijk maakt in een bos met een virtueel blade dek, waarin robotvogels vrolijk kwinkeleren: Cowboytje spelen zonder ooit te worden neergeschoten.

De tentoonstelling **Smart Alice. De wondere wereld van het wonen anno 2002**

is van 21 september t/m 5 januari 2003 te zien in het Centraal Museum.

Samenstelling: Liesbeth in 't Hout en Bernardine Walrecht / Vormgeving: Bas Berck / Research en assistentie: Kiki van Eijk en Mariëlle Leenders.

Skald 2002 c-print op aluminium 220 x 165 cm

Woning van Edwin Zwakman

Maquette in het atelier van Edwin Zwakman. Foto: kunstenaar

Waar hebben schilders een zesde zintuig voor? Hoe het licht valt, hoe kleurnuances in elkaar overlopen, hoe stoffelijk en materieel de zichtbare werkelijkheid is, hoe je een perspectief kunt manipuleren. Saenredam en Vermeer zijn er wereldberoemd mee geworden.

De kunstenaar Edwin Zwakman (Den Haag 1969) schildert niet, maar fotografeert zijn zelfgebouwde architectuurmodellen. Hij bepaalt de lichtval, gaat genuanceerd met kleuren om, manipuleert het perspectief en bouwt zo aan de constructie van een pseudo-werkelijkheid. Om de compositie te vervolmaken past hij de ruimtelijke verhoudingen aan; de deur en het keukenblok zijn bijvoorbeeld met 30% ingekort. In zijn atelier fotografeert hij die kleinschalige maquettes met een technische camera. Net echt! Het levert beelden op met een extra intensiteit: ze beklijven op je netvlies. Misschien komt dat ook wel door de subtiele tegenstellingen die ze bevatten. De foto's lijken puur documentair, maar ze zijn juist volledig in scene gezet. In deze serie, *WONING*, zien we het universele, anonieme beeld van een leegstaande galerijflat. De foto's roepen de suggestie op van een momentopname: de vorige bewoner is vertrokken, maar waar blijft de volgende? /Meta Knol

De tentoonstelling van Edwin Zwakman, *WONING*, is van 17 augustus t/m 10 november te zien in de entreezaal van het Centraal Museum. Alle werken verkrijgbaar bij Galerie Akinci, Amsterdam (akinci.nl)

Keuken 2001 c-print op aluminium 220 x 165 cm

Woonkamer 2001 c-print op aluminium 180 x 220 cm

Gang 2002 c-print op aluminium 220 x 149 cm

Deur 2002 c-print op aluminium 180 x 255 cm

Boeken uit de boekwinkel van het Centraal Museum

Zonder Wrijving Geen Glans, het Nederlandse Sieraad in de 20e eeuw

Marjan Unger schrijft in dit standaardwerk de geschiedenis van het Nederlandse sieraad in de 20e eeuw. De ontwikkeling van vorm en materiaal wordt beschreven maar ook de veranderende mentaliteit van de Nederlandse sieraadontwerpers komt uitvoerig aan de orde. Zwollo, Nienhuis, Agterberg, Steenberg en natuurlijk Emmy van Leersum, Gijs Bakker, Petra Hartman en Dinie Besems komen uitgebreid aan bod.

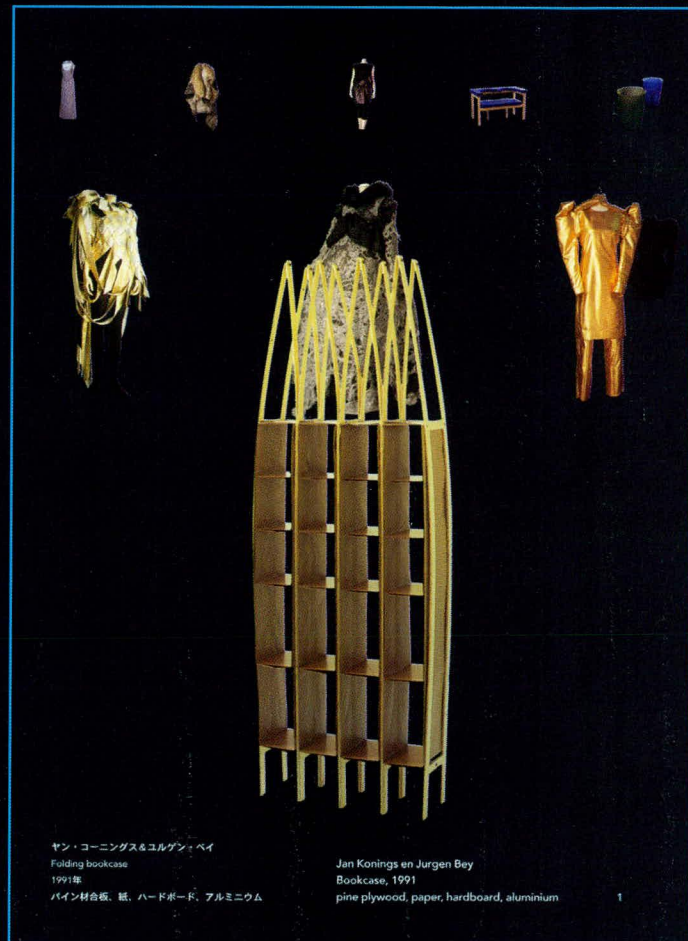
ISBN 90 73285 887, € 35
verschijnt in 2003

Voor bestellingen en meer informatie,
bel: 030 236 236 2

Droog & Dutch Design

Ook in Japan is de meest recente Nederlandse mode en vormgeving een hit. Dit boek is voor de Japanse markt gemaakt, en in Nederland bij het Centraal Museum en het Centraal Boekhuis verkrijgbaar. Met meer dan 100 foto's van werk van Richard Hutten, Viktor & Rolf, Marcel Wanders, Alexander van Slobbe, Jurgen Bey, KEUPR/vanBENTM en anderen.

Tekst van Jose Teunissen en Ida van Zijl.
Engels/Japans. ISBN 90 73285 690,
€ 17,95

ヤン・コーニングスとユルゲン・ベイ
Folding bookcase
1991年
パイン材合板、紙、ハードボード、アルミニウム

Jan Konings en Jurgen Bey
Bookcase, 1991
pine plywood, paper, hardboard, aluminium

www.centraalmuseum.nl

WONEN DOE JE ...

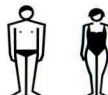
~~DINNEN~~ BUITEN

**KIDS
ONLY**

Wel leuk al die spullen voor in huis, maar waar staat jouw droomhuis eigenlijk?

Wonen doe je niet alleen binnen maar ook buiten. Waar zou je willen wonen? Zijn er bergen? Is het aan zee of juist in een grote stad? Wat voor dieren zijn er te zien? Zijn er veel mensen? Is het altijd mooi weer? Wat kun je er doen? Teken op de witte pagina hiernaast hoe de plek waar je het liefst wilt wonen er uit ziet. Alles mag, zelfs als het in het echt niet kan. Jouw fantasie bepaalt de grenzen. Hieronder staan alvast wat ideeën. Je mag de plaatjes ook uitknippen en in je tekening plakken. Scheur of knip als je klaar bent je tekening uit en stuur deze op naar: Centraal Museum, t.a.v. Kids Centraal, Postbus 2106, 3500 GC Utrecht

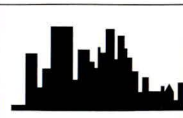
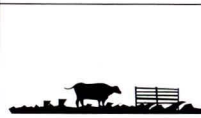
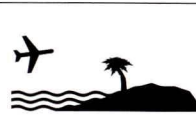
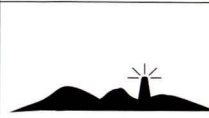
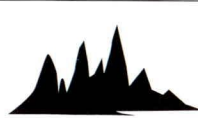

BIJ MIJ IN DE TUIN RUKT HET
ALTIJD NAAR CHOCOLADE EN VERS
GEBAKKEN IJS.

BIJ MIJ KUN JE VANUIT ALLE
SLAAPKAMERS EEN BERGMEER IN
DUIKEN ZONDER DAT JE KLEREN
NAT WORDEN.

BIJ MIJN HUIS KOMEN DRIE REGEN-
BOGEN UIT DE SCHOORSTEEN EN
ER LIGT EEN SCHAT ONDER HET
TAPIJT.

MIJN HUIS STAAT VLAKBIJ DE
GROT VAN EEN TOVENAAR DIE
ELKE DAG DE ZEE SCHOON TOVER
EN VISSEN IN VOGELS VERAN-
DERT.

BEKIJK HET MAAR

BEDENK ZELF MAAR WAT

Begin hier →

← of hier

Rietveld Schröderhuis, interieur bovenverdieping, 1924 / Foto: CM/Ernst Moritz

Modelwoning Erasmuslaan 9, 1931 / Foto: CM/RSA

Licht Lucht Ruimte

Het 2e Rietveldhuis in Utrecht

Achter de verhoogde Waterlinieweg in Utrecht, tegenover het Rietveld Schröderhuis, ligt een klein blokje van vier herenhuizen. Wie bij de term 'herenhuys' denkt aan grote statige panden, opgetrokken uit solide baksteen, met puntige daken en smalle erkers, heeft het hier mis. Deze huizen zijn met hun stralend witte gevels die voor meer dan de helft uit brede vensters bestaan, een toonbeeld van de moderne 20ste-eeuwse architectuur. Gerrit Rietveld bouwde ze in 1931 om te laten zien hoe je licht, lucht en ruimte in een woning kunt brengen.

Daarom heeft de benedenverdieping een grote L-vormige woonruimte, die met schuifwanden in drie aparte kamers kan worden verdeeld. De kleine keuken ligt aan de voorkant en is via een doorgeefluik verbonden met het eetgedeelte. Het huis heeft geen gangen. Alle vertrekken komen uit op een royaal, centraal gelegen trappenhuis. Op de eerste verdieping bevinden zich drie slaapkamers en de badkamer. Daarboven liggen nog eens drie slaapkamers plus een douche. Twee brede balkons lopen over de hele linie langs de voor- en achtergevel. Vanaf deze zonneterrassen had men een vrij uitzicht over de stad aan de noordkant en het polderlandschap aan de zuidkant. Achter het huis ligt een bescheiden stadstuin. Aan de voorkant geeft een trap naast het tuintje toegang tot de kelder met fietsenberging. Ondanks het ontbreken van een garage, zijn het ook naar de huidige maatstaven nog steeds royale, comfortabele en moderne huizen.

Levensblijheid! In 1931 was deze stijl van bouwen volkomen nieuw. Niet zonder trots noemden Rietveld en zijn collega's zich dan ook de architecten van 'Het Nieuwe Bouwen'. Om potentiële kopers een indruk te geven van hun ideeën richtte Rietveld samen met Truus Schröder, die de bouw had gefinancierd, een modelwoning in in het pas opgeleverde pand. Van 4 tot 25 oktober 1931 konden geïnteresseerden het huis aan de Erasmuslaan 9 bezichtigen en hun belangstelling kenbaar maken voor de woning of voor de geëxposeerde meubelen.

In alle opzichten vormde het interieur de ideale inrichting van het ideale huis. De grote woonkamer werd onderverdeeld in een eetgedeelte, een zitgedeelte en een werkhoeck. Rietveld liet prototypen zien van ontwerpen uit de voorgaande twee jaren: stoelen met een frame van een verchromde stalen buis en een rug en zitting van triplex, tafelbladen bekleed met rubber en een dressoir van draadglas. Het gebruik van industriële materialen voor een wooninterieur was destijds ultramodern. Dat gold ook voor de seriemeubelen aan de wand. Uit losse planken en metalen beugels konden open en gesloten kasten, zelfs thee- en toilettafels worden samengesteld: een voorloper van het later zo populair geworden wandmeubel. Op de vloer lagen naturelkleurige Marokkaanse tapijten. De muren waren in zachte pasteltinten gesausd. Tegen deze lichtgroene, -paarse en -grijze wanden hingen enkele moderne schilderijen.

Over belangstelling hadden Gerrit Rietveld en Truus Schröder niet te klagen. In de pers verschenen lovende kritieken. Een Utrechtse krant meldde met een sneer naar het aan de overkant gelegen Schröderhuis: 'Wat zijn we hier ver verwijderd van den hartstocht voor primaire kleuren die een vijftal jaren geleden nog woedde. Toen werden op de zwart-witte wanden geen schilderijen geduld; nu hangen ze er gelukkig weer.' Het mooiste compliment kwam van de recensent in het blad *Bouw en Interieurkunst*. Hij schreef: 'Ieder die in de gelegenheid is, moet ik opwekken tot een bezoek aan de tentoonstelling, om van de sombere crisisstemming voor een tijdje bevrijd te worden, en een stemming van levensblijheid mee te nemen voor lange tijd.'

// Ida van Zijl

Het pand **Erasmuslaan 9** is aangekocht en gerestaureerd door de Vereniging Hendrick de Keyser. Dit najaar wordt het pand opnieuw ingericht door het Centraal Museum, met meubels uit de Rietveldcollectie. Vanaf 19 oktober 2002 is deze reconstructie van Rietvelds modelwoning permanent opengesteld voor het publiek. Voor rondleidingen kunt u bellen: 030-2362310. Reserveren is niet verplicht, maar wordt wel aanbevolen.

Een echte Rietveld om zelf te maken

/Ida van Zijl

Kratmeubelen zijn in 1934 door Rietveld als bouw pakket ontworpen en konden per post worden besteld. Een jaar later werden ze als 'weekendmeubelen' door Metz & Co op de markt gebracht. Een collega beschuldigde Rietveld van 'vakverrotting', maar Rietveld verdedigde zich door de vrije timmermethode te prijzen. De open naden en de gelijke breedte van de planken zorgden in zijn ogen juist voor een rustig beeld.

Benodigheden voor het maken van een kratfauteuil

Vurenhouten planken van 20 mm dik (n.b. standaard maat in de handel is tegenwoordig slechts 18mm)

10 maal: 15 bij 45 cm

2 maal: 15 bij 65 cm

2 maal: 6 bij 45 cm

2 maal: 6 bij 49 cm

2 maal: 6 bij 65 cm

Werkwijze

Zet de planken in elkaar volgens de tekening met 90 messing houtschroeven van 3,5 bij 35 mm PK (wel goed aftekenen en even voorboren). Gebruik blanke lak of slechts wat meubelwas voor de afwerking.

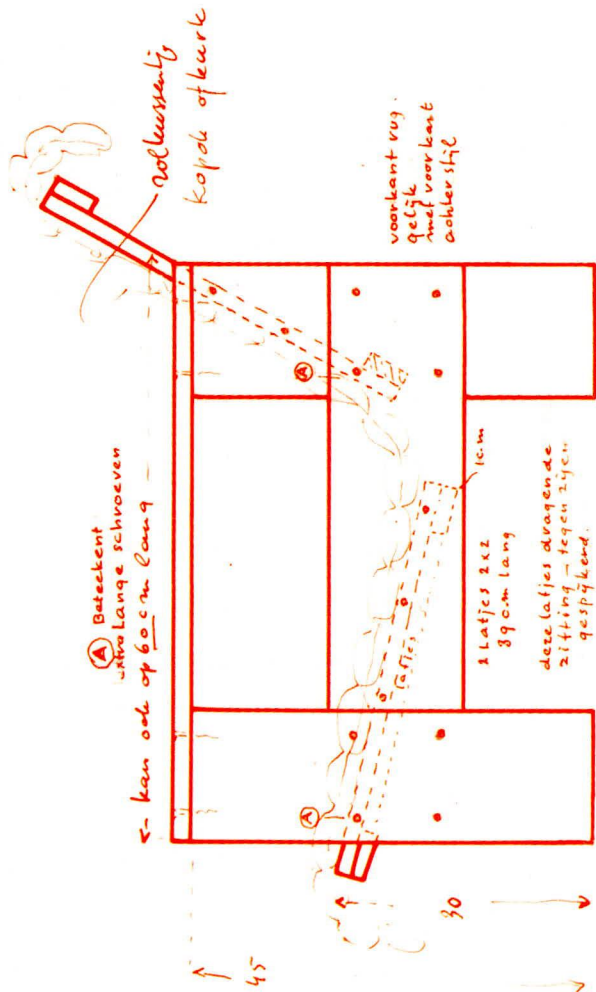

Gerrit Rietveld, Kratmeubel (leunstoel), 1934
collectie: Centraal Museum
foto: CM/Ernst Moritz

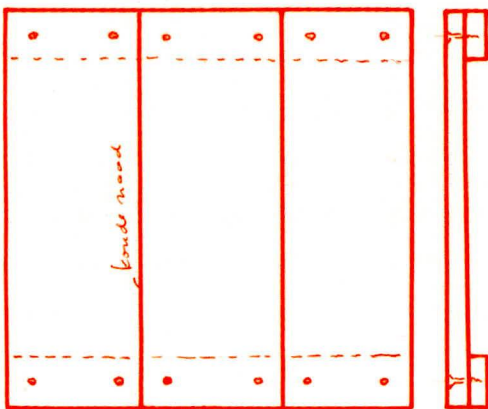

Gerrit Rietveld, Kratmeubel (leunstoel), 1934
potlood en inkt op transparant
collectie: Centraal Museum/RSA
foto: CM/RSA

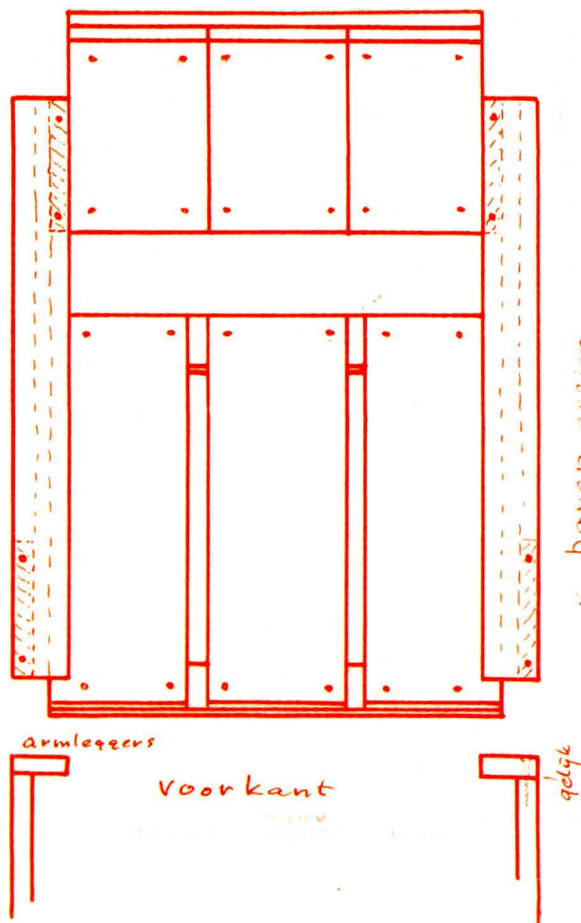

$\left. \begin{array}{l} 4 - 45 \times 15 \\ \text{of } 60 - 2 - 65 \times 15 \\ 60 - 2 - 65 \times 6 \end{array} \right\} \times 2$ Igen links en rechts
 6 korte schroeven
 11 lange

① koperen schroeven
 plattekop - gelijks versenken
 ook in de randen
 alle scherpe hoeken afschuren
 3 - $45 \times 15 \times 2$
 2 - $45 \times 6 \times 2$
 12 korte schroeven

als de steel
 gereveld wordt
 moet alle deelen
 eerst van alle zijden
 gereveld worden en dan
 met koperen schroeven
 in elkaar geschroefd

zitting
 3 - $45 \times 15 \times 2$
 2 - $49 \times 6 \times 2$
 12 korte schroeven

kvaststoel
 ontw.
 Piehels arch.

Eens is groter wonen geen luxe

meer
[maar liever ook geen last]

U wilt een groter huis. Of eigenlijk is het geen kwestie van willen, eerder van moeten. Maar één ding: u wilt ook comfortabel blijven leven. Logisch.

Daarom verdiept ABN AMRO zich in uw persoonlijke financiële situatie.

We luisteren naar uw wensen en geven u zo een beter advies. De juiste hypotheek voor u. Waarbij wonen en lekker leven (ook in de toekomst) in evenwicht blijven.

MEER WETEN OVER WONEN?

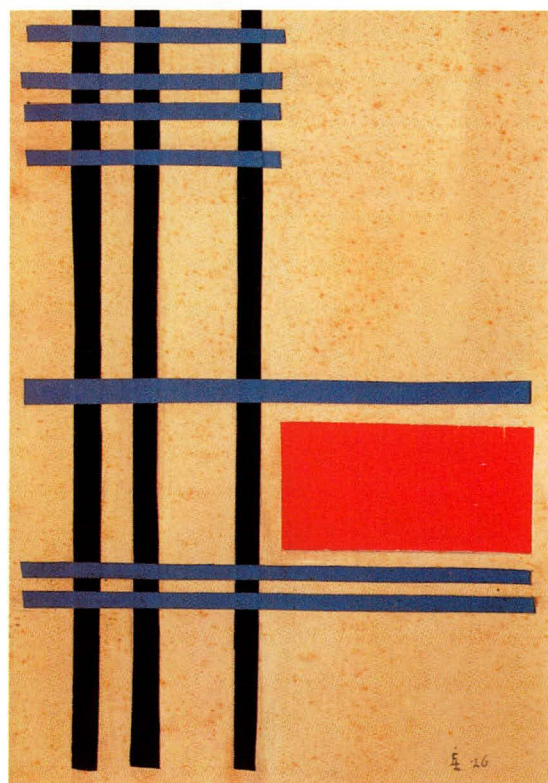
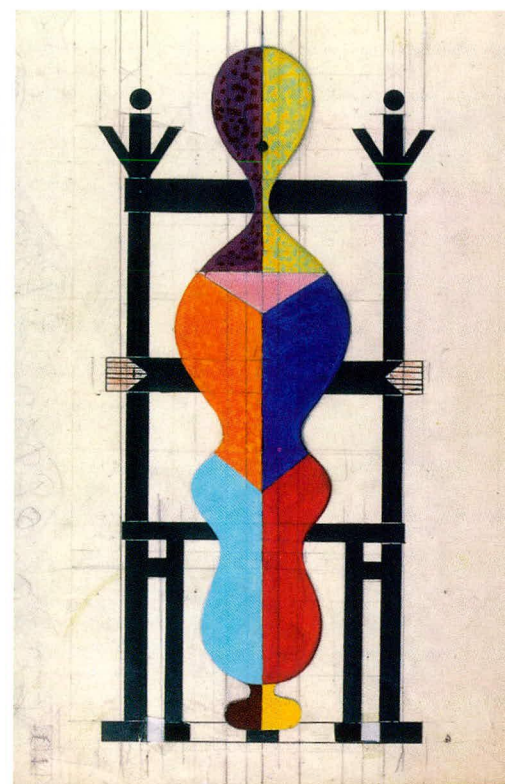
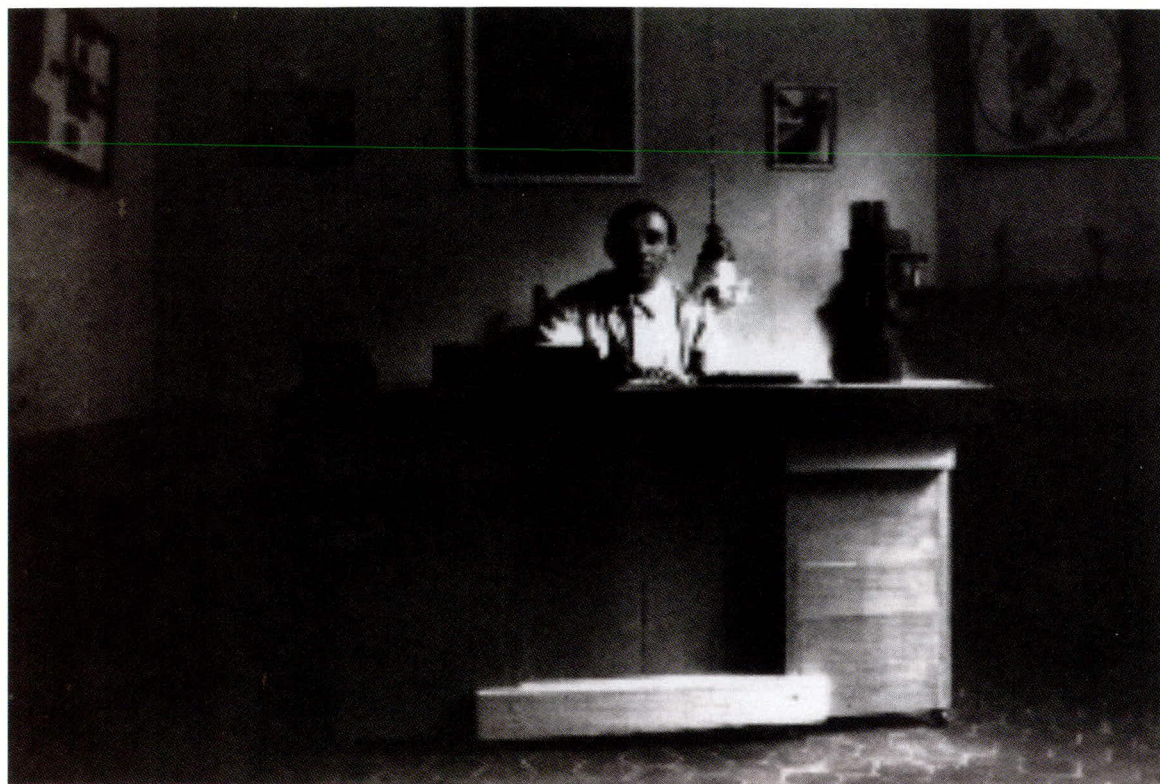
GA NAAR WWW.ABNAMRO.NL/WONEN.
VOOR ALLE INFORMATIE OVER WOON-
VERZEKERINGEN EN HYPOTHEEKVORMEN,
VOOR ON LINE HYPOTHEEKBEREKENINGEN
EN VOOR ADVIES.

OF GA NAAR HET ABN AMRO KANTOOR
BIJ U IN DE BUURT.

ABN·AMRO

De Stijl? Daarbij denkt u natuurlijk meteen aan de kleuren geel, blauw en rood en misschien ook aan Piet Mondriaan en Theo van Doesburg, die ruzie kregen over de diagonaal. Maar de Stijlbeweging, een van de belangrijkste avant-gardestromingen van de 20e eeuw, had wel wat meer in zijn mars dan een oer-Hollands streven naar puurheid. /Sjarel Ex

linksboven: Georges Vantongerloo, in zijn werkkamer

rechtsboven: Andor Weininger, Zonder titel, 1930-1950, Centraal Museum, foto: CM/HUA

linksonder: Lajos d'Ébnerth, collage, 1926, collectie Centraal Museum (schenking mw. E. d'Ébnerth-Scholten). Foto: CM/HUA

Herontdekt

De kunstenaars en architecten die van 1917 tot 1931 deelnamen aan De Stijl stonden voor een ideaal: samenwerken aan gebouwen en interieurs om zo een betere leefomgeving te creëren. Zo maakte Gerrit Rietveld in 1924 de meubels voor het huis van een bevriende schrijfster, Til Brugman, en Stijlgenoot Vilmos Huszár beschilderde de wanden. Ook architecten als Jan Wils en J.J.P. Oud werkten samen met de kunstenaarsleden van de groep. Daarbij gingen ze uit van een paar afspraken zoals, inderdaad, de primaire kleuren rood, geel en blauw en een abstracte stijl plus een moderne vormgeving, dus rechte lijnen en platte daken. En waar mogelijk het gebruik van innovatieve methoden. Het integreren van kunst en leven was hun ideaal.

De eenvoudige en krachtige boodschap van De Stijl was een reactie op de weelderige kunststijlen van de 19e eeuw. Ondanks het feit dat er maar een handvol kunstenaars en architecten aan De Stijl meewerkten en het tijdschrift slechts door een enkeling werd gelezen, klonken de ideeën lang door. Niet in de laatste plaats in het buitenland, tot aan de zojuist opgerichte avant-garde kunstacademie Das Bauhaus toe. Omdat De Stijl daarmee aan de bakermat stond van het modernisme, en grote invloed heeft gehad op de ideeën over wonen en vormgeving in de hele wereld, laat het Centraal Museum in ideaal!wonen drie tentoonstellingen zien, samengesteld uit het oeuvre van uit het buitenland afkomstige modernisten van het eerste uur, die elk op een ander moment bij De Stijl betrokken zijn geraakt en de invloed ervan hebben verwerkt en verspreid.

Een Belg! De eerste buitenlandse kunstenaar bij de Stijlbeweging was de Belg Georges Vantongerloo (1885-1965). Hij week in 1915 uit voor het geweld van de Eerste Wereldoorlog en sloot zich in 1914 aan bij De Stijl. Vantongerloo geloofde dat alles in de wereld samenhangt. Kunst en wetenschap waren, zo dacht hij, op dezelfde wetten gebaseerd en alles in de waarneembare werkelijkheid bestond uit een en hetzelfde geometrisch of mathematisch patroon. En dat probeerde hij in zijn kunst te laten zien. Door de werkelijkheid te abstraheren kon de wetmatigheid aan het licht worden gebracht. Hij verwerkte zijn ideeën in beelden en schilderijen, en vanaf 1919 ook in tafels en stoelen, want zoals alle Stijlkunstenaars streefde hij naar een synthese van architectuur, schilder- en beeldhouwkunst. In projectkamer 4 zijn de prachtige en soms ook aandoenlijke resultaten daarvan te zien. Zijn werkkamer uit 1921 is gereconstrueerd, inclusief leeslamp, bijzettafeltje en servies. Vantongerloo exposeerde sinds 1927, na ruzie met Van Doesburg, niet meer in Nederland.

Een Hongaar! De tweede kunstenaar in de invloedssfeer van De Stijl is de Hongaar Andor Weininger (1899-1986), die als student aan het Bauhaus in 1922 het illegale klasje van Theo van Doesburg volgde. Andor Weininger kwam uit Hongarije en hij verwerkte zoals veel andere Bauhausstudenten de esthetiek van De Stijl in zijn werk, onder meer in ontwerpen voor poppentheater en interieurs. Van 1938 tot 1951 woonde hij in Nederland, waar hij een van de dragers werd van de naoorlogse geometrisch abstracte kunst en contacten onderhield met de groep Liga Nieuw Beelden en met kunstenaarsmigranten als Vordemberge-Gildewart. Van de Andor Weininger Foundation in New York ontving het Centraal Museum vorig jaar een gift van honderdtwintig prachtige schilderijen, tekeningen en beelden uit deze periode. Die zijn in projectkamer 6 voor het eerst te zien.

Een Hongaar! De derde kunstenaar uit de omgeving van De Stijl is Lajos d'Ébner (1902-1982), net als Weininger afkomstig uit Hongarije. Hij arriveerde in december 1923 in Nederland en raakte bevriend met Vilmos Huszár, met Piet Zwart en de dadaïst Kurt Schwitters. d'Ébner's huis in Kijkduin werd een tijdelijke pleisterplaats voor kunstenaars, typografen en architecten van de Europese avant-garde. Hij publiceerde ideeën over reclame in het tijdschrift i10 en nam deel aan het internationale kunstdiscours. Vanaf 1926 maakte d'Ébner bijzondere composities en collages, geïnspireerd op dada en op De Stijl. In 1949 emigreerde hij met medeneming van zijn oeuvre naar Peru, waar hij in vergetelheid raakte. Zijn prachtige abstracte werk is voor het eerst in vijfenzeventig jaar weer in Nederland te zien.

De tentoonstellingen **Rondom De Stijl. Georges Vantongerloo, Andor Weininger, Lajos d'Ébner** zijn vanaf 5 oktober te zien in de projectkamers 4, 6 en 7 van het Centraal Museum. Samenstelling: Sjarel Ex.

Over elke kunstenaar verschijnt een publicatie in de Agnietenreeks van het Centraal Museum, verkrijgbaar in de boekwinkel en via www.centraalmuseum.nl

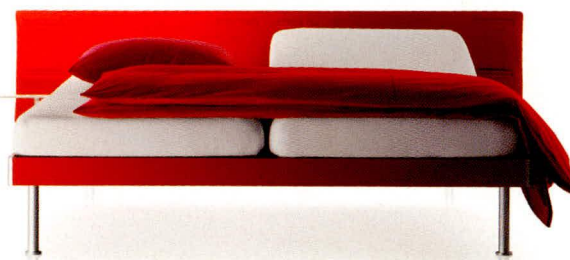
Vergeeten talent achter De Stijl

Je laat je niets opdringen.
Je maakt het zelf wel uit.

De kick van kiezen. Auping Match

Je stapt Smart Alice binnen, aan de overkant, in de Rietveldvleugel. Je gaat benieuwd liggen op een **infobed**, zet het in z'n meest actieve stand en neemt een bedieningspaneel ter hand. Een soort vliegende schotel met knoppen. Zo bestuur je een presentatie. Op flatscreen. En zo beleef je **de kick van kiezen**. Lage poten, lagere poten. Hout, stof, aluminium. Sober, sierlijk, speels. Zacht van kleur, signaal van kleur. Achterwand, geen achterwand. Kastjes, welke kastjes. Leeslicht, sfeerlicht. Krant in de buurt, tissue bij de neus, nachttasje, klamboe.

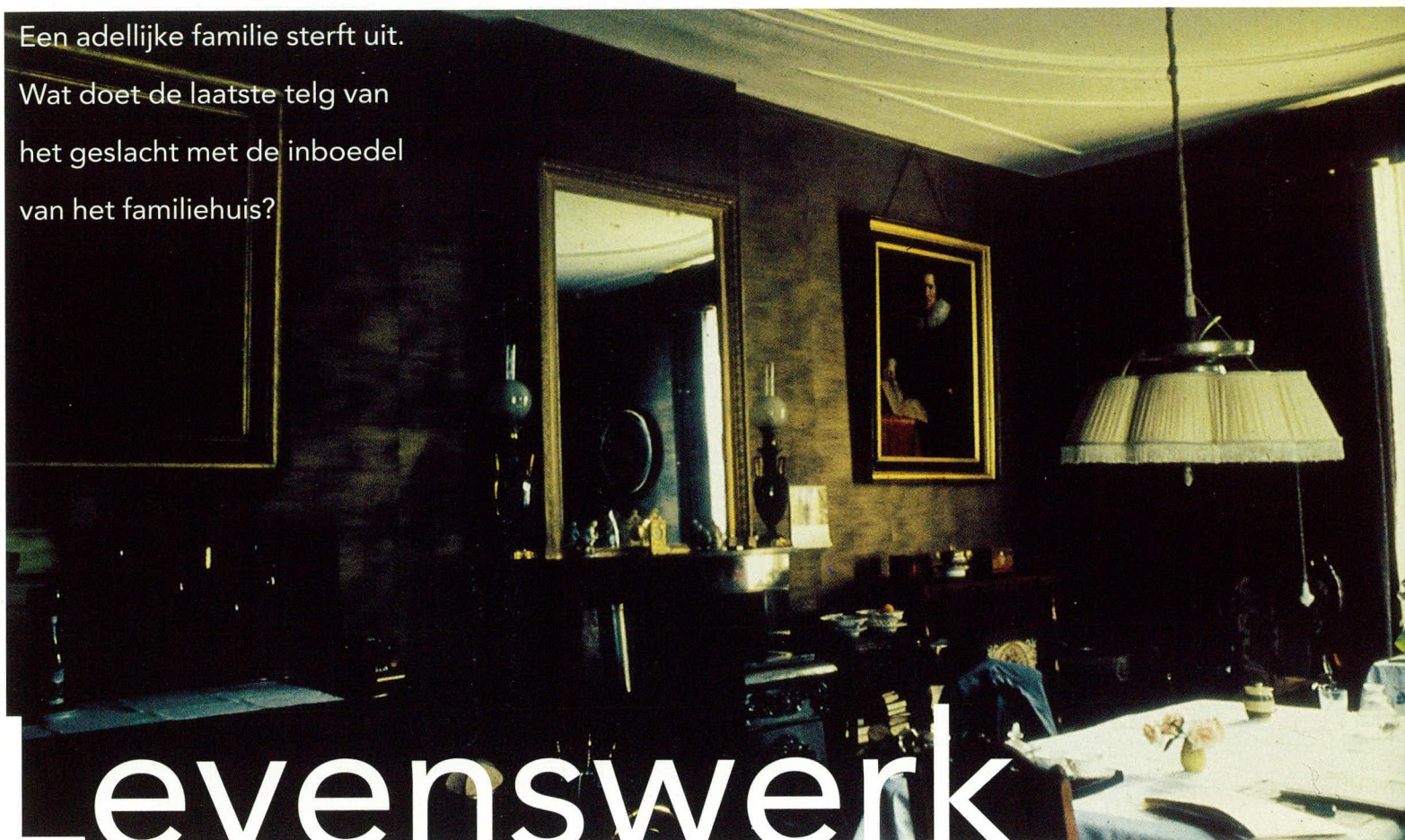
Of of. En en. **you decide** 0800 - 235 28 74 www.auping.nl

Wat kan slapen toch mooi zijn.

auping

Een adellijke familie sterft uit.
Wat doet de laatste telg van
het geslacht met de inboedel
van het familiehuis?

Levenswerk

De Utrechtse regentenfamilie Martens van Sevenhoven bewoonde van 1663 tot 1972 een huis aan het Janskerkhof. In dit 'stamslot' werd de inrichting in de loop van ruim drie eeuwen steeds meer gericht op het verleden, op de familiegeschiedenis. Een steeds meer in zichzelf gekeerde adellijke familie koesterde het geïdealiseerde voorgeslacht tot in de kleinste details. Generaties van doorgaans ongehuwde broers en zussen bewaarden hun meubels, sieraden, schilderijen en documenten. Ze voegden er nieuwe elementen aan toe, verfraaiden de verzamelingen en gaven het erfgoed door aan de volgende generaties. Tot er geen volgende generatie meer kwam.

Toen de laatste telg, Jacob Constantijn Martens (1889-1972), zag dat het huwelijk van zijn oudere broer kinderloos zou blijven, ging hij zijn leven wijden aan het onderbrengen van de verzameling in openbaar bezit. Het grootste deel ervan werd vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw geschonken, verkocht of nagelaten aan het Centraal Museum, het stedelijke museum van Utrecht, waar de familie eeuwenlang geworteld was. De collectie Martens beslaat meer dan achthonderd stukken: meubels, keramiek, glaswerk, schilderijen en tekeningen. Het omvangrijke familiearchief is in bezit van Het Utrechts Archief.

Voor ideaal!wonen is een presentatie samengesteld, waarin een keuze uit de rijke familieverzameling wordt getoond. De tentoonstelling geeft een indruk van het wonen tussen de spullen van een geïdealiseerd voorgeslacht. Foto's en boedelbeschrijvingen completeren het beeld van een honkvaste en traditierijke Utrechtse familie. /Renger de Bruin

Interieur van de buitenplaats 'De Velhorst', bij Almen in de Achterhoek.

De laatste generatie van de familie Martens van Sevenhoven woonde hier temidden van erfstukken, die eerder aan het Janskerkhof in Utrecht hadden gestaan. Foto: Anne W. Lowenthal

De tentoonstelling **Het historische interieur van Martens van Sevenhoven** is van 24 augustus tot en met 17 november te zien in projectkamer 1 van het Centraal Museum. Samenstelling: Renger de Bruin.

Stoel

ontwerper Grete Jalk
(Kopenhagen 1920)

datering 1963

materiaal gelamineerd
beukenhout met teak-, beuken,
rozenhout, walnoot, Oregon pine
of eikenfineer

uitvoering Poul Jeppessen (DK)

oplage ca. 3000 stuks

recente veilingprijs 34.000 euro

Krukje Frosta

ontwerper Gillis Lundgren

datering 1978

materiaal blank gelakt berken

multiplex

uitvoering Ikea (Zweden)

oplage ca. 4,5 miljoen

prijs 29 euro

Nijntje!

/Het Centraal Museum bestaat sinds 1838 en is daarmee het oudste stedelijke museum in Nederland. Het museum bezit een rijke en gevarieerde verzameling kunst, die bestaat uit vijf verschillende collecties: oude kunst, moderne kunst, design & vormgeving, mode en stadsgeschiedenis. De collectie oude kunst kent hoogtepunten uit het werk van Jan van Scorel, Saenredam en de 17e-eeuwse Utrechtse Caravaggisten zoals Ter Brugghen en Van Honthorst. De collectie moderne kunst geeft een breed overzicht van de Nederlandse beeldende kunst in de 20e eeuw, met werken van Van Doesburg, Van der Leek, de magisch realisten Willink en Koch en de surrealist Moesman. Het Centraal Museum bezit verder de grootste collectie Rietveldmeubelen in de wereld en een bescheiden, maar permanente presentatie van het werk van Dick Bruna. Met behulp van de speciaal samengestelde audiotour, ingesproken door directeur Sjarel Ex, kunt u het museum en de collectie nader leren kennen.

Club!

/Voor 12 euro per jaar bent u lid van de CM vriendenclub en heeft u het hele jaar gratis toegang tot het Centraal Museum. CM clubleden worden uitgebreid op de hoogte gehouden van wat zich afspeelt in het museum. U ontvangt 3 of 4 keer per jaar de museumkrant met achtergrondinformatie over tentoonstellingen en nieuws over de collectie. Daarnaast wordt u uitgenodigd voor alle openingen van tentoonstellingen, en zijn er speciale lezingen en rondleidingen. Ook krijgt u standaard 10% tot 20% korting in onze boekwinkel, op publicaties van het Centraal Museum. Wilt u lid worden van de CM vriendenclub? Stuur een e-mail naar jgorkom@centraalmuseum.nl, of bel: 030-2362362.

Leren!

/Het informatiecentrum van het museum biedt een schat aan boeken, tijdschriften, archieven en allerhande informatie over de collectie, het gebouw en de tentoonstellingen. U kunt er boeken en catalogi aanvragen, videofilms en DVD's bekijken, en vragen stellen aan een van onze medewerkers. Leerlingen van het voortgezet onderwijs kunnen er terecht voor informatiepakketten en kijkwijzers bij de collectie en de tentoonstellingen. Scholieren en studenten kunnen er begeleiding krijgen bij studie en onderzoek. U vindt het informatiecentrum in de nok van het gebouw, op de 2e verdieping. Bel of mail voor meer informatie: 030-2362362 / info@centraalmuseum.nl

Labyrint!

/Het Centraal Museum is deels gevestigd in een voormalig Middeleeuws klooster. Maar delen van het gebouw hebben ook dienst gedaan als kinderveeshuis, militaire paardenstal en psychiatrisch ziekenhuis. Het museum werd op de huidige locatie in 1921 geopend, met de speciaal ontworpen Neo-gotische aanbouw aan het Nicolaaskerkhof. In 1999 vond een uitgebreide verbouwing plaats, door de architecten Stephane Beel, Lieven Achtergael en Peter Versseput. Het complex bestaat sindsdien uit een verzameling paviljoens rond het centrale entreegebouw, met daar tussenin een mooie binnentuin. U merkt het tijdens een bezoek: het is (en blijft) een spannend labyrint!

Roman!

/Boven de entree van het museum vindt u de museumwinkel, met een uitgebreid assortiment kunstboeken en catalogi, inclusief alle boeken uit de eigen uitgeverij van het Centraal Museum. Zoals bijvoorbeeld de handige museumgids, die leest als een roman, van de hand van publicist Cornel Bierens. Bestellen via het internet kan natuurlijk ook: surf naar www.centraalmuseum.nl

Gastvrij!

/Het Centraal Museum is een flexibele en gastvrije organisatie, waarin op uw verzoek ook speciale ontvangsten, lezingen, lunches, vergaderingen, borrels en diners 'op maat' kunnen worden georganiseerd. Reserveren voor rondleidingen & ontvangsten kan op werkdagen van 10 tot 13 uur bij Marjolein Starreveld: 030-2362362, of per email: mstarreveld@centraalmuseum.nl

Truffelkaas!

/In de van oorsprong Middeleeuwse Rafter vindt u koffie, taart en boterhammen met zalm, truffelkaas en andere lekkernijen. Geserveerd op ons bijzondere museumservies – in 2001 winnaar van de Gelderse vormgevingsprijs – ontworpen door Erik Jan Kwakkel, en met glaswerk van Arnout Visser (tevens verkrijgbaar in de museumwinkel). De bijzondere inrichting van de Rafter, met de inmiddels bekende Centraal Museum-stoelen, werd ontworpen door Richard Hutten.

Kids!

/In het kindermuseum Kids Centraal kunnen kinderen van 6 t/m 12 jaar terecht voor speciale tentoonstellingen, rondleidingen en verjaardagsfeestjes. In het computerlandschap onder de nok van de zolder, een ontwerp van Christoph Seyferth, kunnen ze spelletjes spelen waarin ze meer over het museum ontdekken. Tot en met 24 november 2002 is bovendien de Clipclub te zien, een expositie over muziekclips, videokunst en reclamefilmpjes. Kinderen kunnen hier zelf filmpjes leren monteren. En elke zaterdagmiddag om 14.00 en zondagochtend om 12.00 zijn er workshops, waarin ze op de videotafel een eigen filmset kunnen bouwen. Alles is mogelijk, want hier maak je je eigen droomwereld en film je wat je wil! De gemaakte filmpjes zijn natuurlijk in de Clipclub te zien. Bel of mail voor meer informatie: 030-2362362, info@centraalmuseum.nl

Het Centraal Museum

agenda/ideaal!wonen

17 augustus t/m 15 december Passage Kunstenaar-ontwerper Marieke van Diemen richt speciaal voor ideaal!wonen de bijzondere gangvitrine in, die ze in 1999 heeft ontworpen ter gelegenheid van de verbouwing van het Centraal Museum. Locatie: Centraal Museum.

17 aug t/m 10 november 2002 Edwin Zwakman. Woning. Fotoserie van beeldend kunstenaar Edwin Zwakman, waarin het interieur van een galerijflat uit de jaren '60 wordt blootgelegd. Locatie: Centraal Museum.

24 augustus t/m 17 november 2002 Een tentoonstelling rond het historische interieur van de familie Martens van Sevenhoven. Een presentatie van de 19e-eeuwse inboedel van een familiehuis aan het Janskerkhof in Utrecht. Locatie: Centraal Museum.

september 2002 Start van BEYOND, een gevarieerd kunstproject in Leidsche Rijn. Zie voor meer informatie: www.leidscherijn.nl.

13 september t/m 29 september 2002 Het kunstenaarsduo ORGACOM bemant de E.H.B.I.: Eerste Hulp Bij Inrichting, speciaal voor de nieuwe inwoners van de Utrechtse VINEX-wijk Leidsche Rijn. Deze tijdelijke satelliet van het Centraal Museum is gevestigd in een opblaasbaar Rietveldpaviljoen, een ontwerp van de kunstenaar René van Engelenburg. De opening van E.H.B.I. vindt plaats op 13 september, tijdens de woonmanifestatie in Leidsche Rijn. Locatie: Rietveldpaviljoen bij Klifrakplantsoen/Skageraklaan, Leidsche Rijn, Utrecht.

21 september 2002 Opening van de tentoonstelling ideaal!wonen, van Gerrit Rietveld tot Dutch Design. Van 21 september 2002 t/m 12 januari 2003 staat het Centraal Museum in het teken van ideaal!wonen. Dit is de eerste van een reeks thematische tentoonstellingen waarin wij aandacht besteden aan leefcultuur en mode. In ideaal!wonen komen de idealisten en realisten van het 20e eeuwse wonen aan bod, van de ontwerpen van Rietveld tot het 'democratic design' van IKEA. Kortom: een veelzijdige en verrassende visie op de wooncultuur van de afgelopen eeuwen en een blik op waar we nu staan. Locatie: Centraal Museum

21 september 2002 t/m 5 januari 2003 Smart Alice. De wondere wereld van het wonen anno 2002. Willen we meer technologie in onze huizen? Of juist terug naar de natuur? In deze sprookjesachtige tentoonstelling wordt 'smart technology' afgezet tegen de nieuwe hang naar duurzaamheid, ecologie en recycling. Locatie: Centraal Museum

1 t/m 6 oktober 2002 Woonbeurs met daarin een satelliet van ideaal!wonen. Locatie: RAI Amsterdam, standnummer P30. Meer informatie op: www.woonbeurs.nl

4 oktober 2002 Opening tentoonstellingen Rndom De Stijl, presentaties van drie buitenlandse kunstenaars uit de periferie van De Stijl: Andor Weininger, Lajos d'Ébneth en Georges Vantongerloo. Locatie: Centraal Museum.

Lezingen over wooncultuur & binnenhuis-architectuur in de afgelopen 100 jaar In het kader van ideaal!wonen kunt u in het Centraal Museum de volgende vier lezingen bijwonen over wooncultuur & binnenhuis-architectuur in de afgelopen 100 jaar:

- zondag 6 oktober 14.00 - 15.00 uur:
Het Wilde Wonen vanuit de visie van de architect
- zondag 20 oktober 14.00 - 15.00 uur:
Idealisme & realisme in het 20e eeuwse wonen
- zondag 3 november 14.00 - 15.00 uur:
Wonen volgens de trendwatcher
- zondag 17 november 14.00 - 15.00 uur:
Wonen in de 21e eeuw volgens de kunstenaar

Spreekers zijn o.a.: Ida van Zijl, conservator toegepaste kunst & adjunctdirecteur van het Centraal Museum, en architect Subash Taneja. Wilt u de lezingenserie bijwonen? Bel op werkdagen tussen 9.00 en 16.00 uur de Volksuniversiteit Utrecht: 030 2313395. De prijs voor vier lezingen bedraagt €50 inclusief toegang tot de tentoonstellingen en de vaste collectie van het Centraal Museum. Locatie: aula Centraal Museum. De lezingen zijn georganiseerd door het Centraal Museum, in samenwerking met de Volksuniversiteit Utrecht en architectuurcentrum Aorta.

18 oktober 2002 Opening modelwoning Gerrit Rietveld aan de Erasmuslaan 9. Tegenover het beroemde Rietveld Schröder Huis (1924, collectie Centraal Museum) dat in 2001 in de UNESCO-lijst van het werelderfgoed werd opgenomen, opent het Centraal Museum een tweede Rietveldhuis: een modelwoning uit 1931, ingericht met meubilair van Rietveld zelf. Locatie: Erasmuslaan 9, Utrecht. Voor rondleidingen, bel: 030 2362310.

17 oktober t/m 30 november 2002 Het HollandHuis. Een prikkelend nieuw beeld van de stand van zaken op het gebied van Nederlandse interieurvormgeving, samengesteld door Strand-NL. Locatie: vml. rechtbank/hoek Hamburgerstraat - Korte Nieuwstraat, Utrecht. Meer informatie op www.strandnl.nl.

21 november 2002 In het congres 'Lef en ondernemerschap in wonen, welzijn en zorg' worden de oorzaken van het tekort aan geschikte woonruimte voor ouderen ter discussie gesteld. Is het een gebrek aan ondernemerschap en lef? Het congres is bestemd voor bestuurders van gemeenten en provincies, zorginstellingen, verzekeraars, wooncorporaties en ontwikkelaars. Locatie: provinciehuis Utrecht.

23 november 2002 t/m februari 2003 Het ideale gezin. Familieportretten uit de verzameling van het Centraal Museum. Ook in de schilderkunst zien we ideaal!wonen terug, bijvoorbeeld in de vorm van familieportretten uit de 17e tot en met de 19e eeuw. Locatie: Centraal Museum, projectkamer 1.

ideaal!wonen voor kids

De tentoonstelling ideaal!wonen is ook voor kinderen de moeite waard. Voor 8 t/m 12-jarigen is een speciale route door de tentoonstelling uitgezet. Daarnaast kunnen ze terecht in kindermuseum Kids Centraal, waar t/m 24 november de ClipClub te zien is, een interactieve tentoonstelling over muziekclips, reclame en videokunst.

ideaal!wonen voor jongeren en scholieren

Voor scholieren is voor individueel gebruik een wegwijzer beschikbaar bij de tentoonstellingen ideaal!wonen en Smart Alice.

Reserveren voor schoolgroepen/rondleidingen/wegwijzers bij: Marjolein Starreveld, 030 2362362 of mstarreveld@centraalmuseum.nl

Gratis rondleidingen ideaal!wonen

Tijdens de tentoonstelling ideaal!wonen vindt elke dinsdag van 14.00 - 15.00 uur een gratis rondleiding plaats. Meldt u bij de kassa van het Centraal Museum.

Websites

www.renevanengelenburg.com
www.orgacom.nl
www.aorta.nl
www.bijndendom.nl
www.woonbeurs.nl
www.leidscherijn.nl
www.strandnl.nl
www.duurzaamhuis.nl
www.hendrickdekeyser.nl

Centraal Museum

www.centraalmuseum.nl
Nicolaaskerkhof 10
NL 3512 XC Utrecht
t +31 (0)30 236 236 2
f +31 (0)30 233 200 6
Open: di - zo 11.00 - 17.00 uur
Gesloten: maandag, koninginnedag,
1e kerstdag, nieuwjaarsdag
Toegang: €8
Gratis toegang voor kinderen t/m 12,
CM-club, internationale studenten
Toegang: €4 voor MJK, CJP, U-pas,
65+, jongeren 13 t/m 18, studenten en
groepen vanaf 10 personen
Rondleidingen & speciale ontvangsten:
t +31 (0)30 236 236 2

Rietveld Schröder Huis & Erasmuslaan 9

Prins Hendriklaan 50
3583 EP Utrecht
t +31 (0)30 236 231 0
f +31 (0)30 - 233 200 6
Bezoek alleen met rondleiding, reserveren
niet verplicht, wel aanbevolen.
Aanvangstijden rondleidingen wo-za:
11.00, 11.30, 12.15, 13.45, 15.30,
Zon- en feestdagen:
12.30, 13.00, 13.45, 14.45, 15.30.
Toegangsprijzen: €16 (€8 met korting)
Speciale arrangementen zijn mogelijk.

voor actuele informatie, zie
www.centraalmuseum.nl

SUPERAANBIEDING

5mm0.1001.CM02

**50%
KORTING
OP DE WINKELPRIJS**

3 x ELLE Wonen voor slechts **€7,50**

Bel gratis 0800-235 35 53

AANBOD IS GELDIG TOT 1 FEBRUARI 2003

De Verleiding

Negen internationaal vermaarde modeontwerpers geven hun persoonlijke visie op de vrouw van de eenentwintigste eeuw: wat zien ze als het toppunt van vrouwelijkheid en verleidelijkheid en hoe belangrijk is dat voor hun werk als ontwerper? Met een blik op hun belangrijkste inspiratiebronnen. Gelijktijdig geven Nederlandse modeontwerpers hun visie op de vrouw van de toekomst in een speciale presentatie in Utrechtse winketalages, een wandelroute vanaf het Centraal Station, via de Oudegracht naar het Centraal Museum.

1 februari t/m 18 mei 2003

Samenstelling: José Teunissen en Maarten Spruyt

Afbeelding: Hussein Chalayan, vliegtuigjurk, 1999

Impakt-festival

In 2003 biedt het Centraal Museum weer plaats aan het internationaal samengestelde Impakt-festival, met videokunst, installaties, nieuwe media en muziek uit alle uithoeken van de aardbol.

4 t/m 10 juni 2003

Zie voor meer informatie: www.impact.nl.

Tekeningen

Voor de fijnproevers: hedendaagse en oude tekeningen uit de verzamelingen van het Centraal Museum, aangevuld met bijzondere presentaties van eigenzinnige tekenaars, uit nationale én internationale collecties.

21 juni t/m 31 augustus 2003

Samenstelling: Meta Knol en Sjarel Ex

Neo

In een omvangrijke, imposante en excentrieke tentoonstelling wordt een overzicht gegeven van de cyclische herleving van oude stijlen vanaf 1750 (de ontdekking van Pompeï) tot nu. De hedendaagse cultuur wordt slechts sporadisch verrijkt met nieuwe vindingen; ze is grotendeels gebaseerd op inspirerende voorbeelden uit het verleden! De onophoudelijke recycling van de antieke beeldtaal in uiteenlopende neostijlen, wordt in deze tentoonstelling speels, uitbundig en kritisch voor het voetlicht gebracht. Met fraaie meubelen, bijzondere gebruiksvoorwerpen, mode, muziek en films uit heden en verleden.

De tentoonstelling is financieel mogelijk gemaakt door Douwe Egberts Nederland. NEO wordt samengesteld door een internationaal team van deskundigen en medewerkers met Frans Haks als gastconservator.

26 september 2002 t/m 6 januari 2003

Afbeelding: Installatie van Wim Delvoye, Centraal Museum 1989. Foto: Ernst Moritz

Het Centraal Museum in 2003

centraal
museum

Een tentoonstelling met de mooiste, best verkochte en meest gekopieerde meubels van de 20e eeuw. Met de ontwerpen van Rietveld, maar ook het 'democratic design' van IKEA. Design zoals het is ontstaan uit de dromen van ontwerpers en de daden van de consument. ideaal!wonen vertelt dit verhaal met foto's, films, video's en bijzondere objecten. Een verhaal met een open einde. Want wonen doen we nu, maar idealen liggen in de toekomst. ideaal!wonen dus, volgens Rietveld, Panton, Wagenfeld, Gispén, IKEA, Mies van der Rohe, Jan des Bouvrie, HEMA, Droog Design en vele anderen. Een veelzijdige en verrassende visie op de wooncultuur van de afgelopen eeuwen en een blik op waar we nu staan.

ideaal!wonen: 21 september 2002 t/m 12 januari 2003

